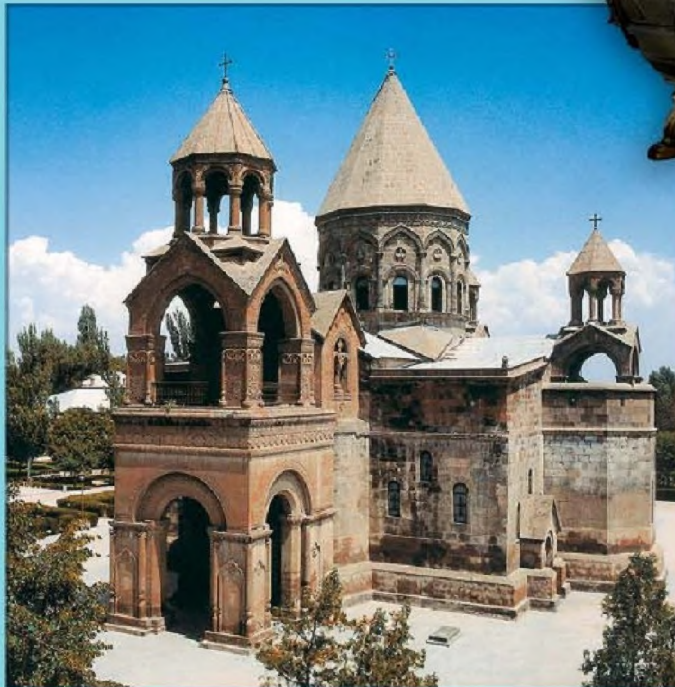

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

6

ՎԱՐԴԱՆ ԵՊՍ. ՆԱՎԱՍԱՐԴՅԱՆ, ՎԱՐԴԱՆ ՂԱՆԴԻԼՅԱՆ,
ԱՐԱՄ ՆԱԶԱՐՅԱՆ, ԱՌԱՔԵԼ ԳՅՈՒԼԲՈՒԴԱՂՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ճ-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

ԵՐԱՇԽԱՎՈՐՎԱԾ Է ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

ՎԵՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՏԴ 373.167.1:27(075.3)

ԳՄԴ 86.37 ց72

Ն 152

Դասագրքի խմբագրական և հեղինակային կազմը

Խմբագիր-հեղինակներ՝

Վարդան Եպիսկոպոս Նավասարդյան

Վ. Ս. Ղանդիլյան. պատմաբան

Ա. Ս. Նազարյան. պատմական գիտությունների թեկնածու

Ա. Վ. Գյուլբուդադյան. պատմաբան, պատմության ուսուցիչ

Հայոց եկեղեցու պատմություն: Հանրակրթ. դպր. 6-րդ դաս. դասագիրք
Ն 152 / Վ. Ղանդիլյան և ուրիշներ. - Եր., «Տիգրան Մեծ», 2019. - 88 էջ:

ՀՏԴ 373.167.1:27(075.3)

ԳՄԴ 86.37 ց72

ISBN 978-99941-0-607-3

© Հեղինակային խումբ, 2019

© «Տիգրան Մեծ», 2019

© ԴՏՀՏՀ, 2019 թ.

Ն Ե ր ա ծ ու թ յ ու ն

Հայաստանում քրիստոնեությունն ունի շուրջ երկիսդարամյա պատմություն: Սկիզբ առնելով Ս. Թադեոս և Ս. Բարդուղիմեոս առաքյալների քարոզության շրջանից՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցին միշտ եղել է իր ժողովրդի հետ: Մեր պատմության դժվարին պահերին, երբ չենք ունեցել անկախ պետություն, հայ ժողովուրդն իր եկեղեցու շուրջն է համախմբվել: Ազատագրական պատերազմների ժամանակ նա հանդես է եկել միասնության ու պայքարի կոչով, հաճախ ինքն է կազմակերպել ու գլխավորել այդ պայքարը հանուն հայրենիքի, հանուն ազգի, հանուն քրիստոնեական մեր հավատի:

Պատմական իրադարձությունների բերումով մեր ժողովուրդը սփռվել է աշխարհով մեկ: Տարբեր երկրներում առաջացել են հայկական գաղ-

Ն Ե Ր Ա Ծ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

թավայրեր: Հայոց եկեղեցին իր տեղական կառույցների միջոցով աշխարհասփյուռ հայությանը միավորող կամուրջ է հանդիսացել: Այդպես է նաև այսօր:

Հայոց եկեղեցին ստեղծել, պահպանել ու մեզ է հասցրել մշակութային բազմաթիվ արժեքներ, ազգային սովորույթներ, ծեսեր և տոներ:

Ամփստելի է նրա դերը հայ ժողովրդի ազգապահպանության գործում:

Եկեղեցու շնորհիվ քրիստոնեությունը դարձել է հայ մարդու ազգային նկարագրի անբաժանելի մասը:

Քրիստոնեական ընդհանուր եկեղեցու մի մասը լինելով հանդերձ՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցին հանդիսանում է իր ժողովրդի հարազատ հոգևոր կառույցը, նրա ազգային եկեղեցին:

Դրա ապացույցն է նաև նրա անվանումը: Պաշտոնապես այն կոչվում է **Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի**: Գործածական են նաև կրճատ տարբերակները՝ **Հայ Առաքելական Եկեղեցի** կամ **Հայոց եկեղեցի**:

Սիրելի՛ աշակերտներ, այս դասագրքի միջոցով ձեզ ճանաչողական գիտելիքներ կտրվեն Հայ Առաքելական Եկեղեցու վերաբերյալ: Դուք որոշակի պատկերացում կկազմեք նրա կառույցի, արարողակարգի, խորհուրդների և տոների մասին: Միաժամանակ կծանոթանաք քրիստոնեական եկեղեցու հիմնական ուղղություններին: Հետաքրքիր և մատչելի գրված պատմությունները կօգնեն ձեզ հասկանալու եկեղեցական բազմաթիվ հասկացությունների իմաստն ու նշանակությունը:

Հուսով ենք, որ դասագիրքը կհարստացնի ձեր իմացության պաշարը:

Հ ե Ղ Ի Ն ա կ Ո Ն ր

ԳԼՈՒԽ 1 ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

1. Եկեղեցի

Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին Երևանում

Ինչ է նշանակում «եկեղեցի»

Առօրյա կյանքում մենք հաճախ ենք լսում կամ օգտագործում «եկեղեցի» բառը: Ձեզանից շատերը, հավանաբար, կարող են ասել, թե ինչ է եկեղեցին: Փորձենք միասին պարզել նրա երկու կարևոր իմաստները:

Եկեղեցի բառը ծագել է հունարեն **եկլեսիա** բառից, որը նշանակում է **հավատացյալների* ժողով, հավաք**: Իսկ Հիսուս Քրիստոսին հավատացողները կոչվում են քրիստոնյաներ: Քրիստոնեական եկեղեցի ասելով հասկանում ենք Քրիստոսին հավատացողների ամբողջությունը կամ հավաքականությունը: Հայտնի է, որ աշխարհում ամենատարածված կրոնը քրիստոնեությունն է: Դա նշանակում է, որ **քրիստոնեական եկեղեցուն** պատկանող մարդիկ՝ քրիստոնյաները, թվով ամենաշատն են աշխարհում:

Եկեղեցի է անվանվում նաև այն շենքը, կառույցը, որտեղ հավաքվում են քրիստոնյաները: Մարդիկ գնում են եկեղեցի աղոթելու, պատարագի, ժամերգության և այլ արարողությունների մասնակցելու համար:

Հայոց եկեղեցի ասելով հասկանում ենք Ս. Թադեոս և Ս. Բարդուղիմեոս առաքյալների կողմից Հայաստան աշխարհում հիմնադրված եկեղեցին: Հայոց եկեղեցին քրիստոնյա աշխարհում ունի իր կարևոր տեղը, իսկ ազգային կյանքում՝ հայ ժողովրդի անփոխարինելի արժեքներից է:

ՔՐԻՍՏՈՆԵՍԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Քրիստոսի հիմնադրած եկեղեցին

Քրիստոնեական եկեղեցու հիմնադրումն սկիզբ է առնում Հիսուս Քրիստոսից և ապա տարածվում Նրա առաքյալների ու աշակերտների շնորհիվ: Սկզբում Հիսուսի հետևորդների թիվը մեծ չէր՝ 12 առաքյալ և 72 աշակերտ: Հիսուս Իրեն համեմատում էր խաղողի որթատունկի, իսկ Իր աշակերտներին՝ այդ որթատունկի ճյուղերի հետ: Նա ասում էր Իր աշակերտներին, որ պիտի հավատարիմ մնան Իրեն, որպեսզի ճյուղավորվեն, աճեն և բազմանան:

Այդ ժամանակից անցել է մոտ երկու հազար տարի: Քրիստոսի հիմնադրած եկեղեցին ճյուղավորվել է ու բազմացել:

Մենք՝ հայերս, քրիստոնյա ժողովուրդ ենք:

Քրիստոնյաներ են մաս հույները, իտալացիները, ֆրանսիացիները, անգլիացիները, ռուսները և շատ ուրիշ ժողովուրդներ: *Բոլոր քրիստոնյաները միասին կազմում են քրիստոնեական ընդհանրական եկեղեցին:*

Հոգևորականություն

Տարբեր առիթներով եկեղեցի գնալիս մենք տեսնում ենք եկեղեցական հատուկ հանդերձներով մարդկանց: Նրանք են կատարում եկեղեցական արարողությունները՝ մկրտություն, պսակադրություն, մատուցում պատարագ, ժամերգություն և այլն: Նրանց անվանում են **հոգևորականներ**:

Քրիստոնեության առաջին քարոզիչները Քրիստոսի առաքյալներն ու աշակերտներն էին: Նրանք քարոզեցին քրիստոնեությունն ամենուրեք: Շատ մարդիկ ընդունեցին քրիստոնեությունը, և առաջացան քրիստոնյա հավատացյալների համայնքներ:

Առաքյալները նշանակեցին համայնքների առաջնորդներ: Նրանք դար-

ձան քրիստոնեությունն ուսուցանող, համայնքի խնդիրները հոգացող և արարողությունները կատարող սպասավորներ: Նրանց նշանակումը կատարվում էր հատուկ արարողությամբ, որի ժամանակ առաքյալն իր ձեռքը դնում էր ապագա հոգևորականի գլխին: Այդ արարողությունը ստացավ **ձեռնադրություն** անունը:

Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ

Ս. Թաղեոսի վանքը Իրանում XV-XIX դդ.

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Եկեղեցին որպես շինություն

Աղոթելու, պատարագին մասնակցելու և այլ արարողությունների համար քրիստոնյաները հավաքվում են հատուկ այդ նպատակով կառուցված շինություններում: Այդ շինությունները նույնպես կոչվում են **եկեղեցի**: Եկեղեցին համարվում է **Աստծու տուն**:

Եկեղեցին այլ կառույցներից տարբերվում է իր արտաքին և ներքին տեսքով: Եկեղեցին օժվում* ու սրբազործվում է, և դրանից հետո միայն այնտեղ կարելի է արարողություններ կատարել:

Հայաստանի նշանավոր եկեղեցիներից են **Սուրբ Էջմիածինը**, Երևանի **Սուրբ Սարգիսը**, **Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը** և այլն: Մեր հայրենիքում պահպանվել են հնում կառուցված հարյուրավոր եկեղեցիներ, որոնց մեծ մասն այսօր գործում* է: Վերջին տարիներին նույնպես կառուցվել կամ վերանորոգվել են բազմաթիվ եկեղեցիներ:

Կեչառիսի վանական համալիր

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ումի՞ց է սկիզբ առնում քրիստոնեական եկեղեցու հիմնադրումը:
2. Հիշենք դասի մեջ թվարկված քրիստոնյա ժողովուրդների անունները:
3. Ինչի՞ համար է նախատեսված եկեղեցական շինությունը:
4. Հայաստանի հայտնի ի՞նչ եկեղեցիներ կարող եք նշել:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

բ) Յուրացնենք նոր բառերը և հասկացությունները

1. Ո՞ր բառից է ծագել և ի՞նչ է նշանակում «եկեղեցի»:
2. Ովքե՞ր են հոգևորականները:
3. Ի՞նչ է ձեռնադրությունը:

գ) Առաջադրանքներ

1. Երբևէ եղե՞լ եք եկեղեցում: Պատմե՛ք, թե ինչ տպավորություն եք ստացել:
2. Փորձե՛ք պարզել՝ ձեր բնակավայրում կա՞ն հնում կառուցված և նորակառույց եկեղեցիներ: Գործո՞ղ են դրանք, թե՞ ոչ:
3. Ձեր ուսուցչի կամ դասղեկի հետ այցելե՛ք մոտակա եկեղեցի: Ծանոթացե՛ք այդ եկեղեցու պատմությանը, ճշտե՛ք եկեղեցու անունը: Ի՞նչ նոր բան սովորեցիք:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Եկեղեցի, հավատացյալ, քրիստոնեական եկեղեցի, ձեռնադրություն, հոգևորական, պատարագ, առաքյալ, օծել, սրբագործել, գործող եկեղեցի:

Բառարան

Պատարագ – եկեղեցական արարողություն, որի ժամանակ կատարվում է Հաղորդության խորհուրդը:

Ժամերգություն – եկեղեցում օրվա տարբեր ժամերին կատարվող ամենօրյա աղոթքի ծիսական արարողություն:

Եկեղեցի օծել – եկեղեցու հիմքի քարերի, սյուների, խաչերի, խորանում տեղադրված սեղանի վրա մեռնով հատուկ արարողություն կատարել: Մեր եկեղեցիների օծումը կատարում է կաթողիկոսը կամ եպիսկոպոսը:

Գործող եկեղեցի – օծված եկեղեցի, որտեղ հոգևորականների կողմից կատարվում են տարբեր արարողություններ:

Հավատացյալ – այստեղ՝ քրիստոնեական եկեղեցու անդամ:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

2. Քրիստոնեական եկեղեցու հիմնական ուղղությունները

Եկեղեցիների հիմնադրումը առաքյալների կողմից

Նոր Կտակարանից մեզ արդեն հայտնի է, որ Չիսուս Քրիստոս համբարձվելուց առաջ առաքյալներին պատվիրել էր գնալ աշխարհի չորս կողմերը, ուսուցանել ու մկրտել բոլոր ժողովուրդներին: Դրանից հետո առաքյալները մեկնեցին տարբեր ուղղություններով, եղան բազմաթիվ երկրներում: Նրանք տարածեցին և բարոզեցին իրենց *Ուսուցչի պատվիրանները* Չոմեական կայսրության ողջ տարածքում, Միջագետքում, Պարսկաստանում, Չնդկաստանում և այլուր:

Առաքյալներից **Ս. Թադեոսն** ու **Ս. Բարդուղիմեոսը** եկան Չայաստան և քրիստոնեական համայնքներ հիմնադրեցին Չայոց երկրում:

Տիեզերական ժողովներ: Տարբեր ուղղությունների առաջացումը

Առաքյալների գործը շարունակեցին նրանց հաջորդները: Աստիճանաբար քրիստոնեությունը մեծ տարածում գտավ բազմաթիվ երկրներում:

Այդ երկրներում ստեղծված եկեղեցիների հոգևոր առաջնորդները ժամանակ առ ժամանակ հավաքվում էին տարբեր հարցեր քննարկելու նպատակով: Եկեղեցական այդ հավաքներից ամենակարևորները կոչվեցին **տիեզերական (ընդհանուր) ժողովներ:**

Նիկեայի տիեզերական ժողովը 325 թ.

Քրիստոնեական եկեղեցու համար մեծ նշանակություն են ունեցել առաջին երեք տիեզերական ժողովները: Դրանք տեղի են ունեցել Նիկեա (325 թ.), Կոստանդնուպոլիս (381 թ.) և Եփեսոս (431 թ.) քաղաքներում: Այդ տիեզերական ժողովների որոշումները պարտադիր էին բոլոր եկեղեցիների համար:

Ժամանակի ընթացքում քրիստոնեական եկեղեցու մեջ տեղի ունեցան բաժանումներ, ձևավորվեցին տարբեր ուղղություններ:

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Լ.Ս.Օ.Տ.Տ.
Գարեգին Բ

Առաջին մեծ բաժանումը տեղի ունեցավ **451 թվականի** Քաղկեդոնի տիեզերական ժողովից հետո: Քրիստոնեական եկեղեցին բաժանվեց երկու ուղղությունների՝ քաղկեդոնական և ոչ քաղկեդոնական (կամ արևելյան ուղղափառ):

Երկրորդ մեծ բաժանումը տեղի ունեցավ **1054 թվականին**, երբ քաղկեդոնական ուղղությունը բաժանվեց երկու մասի, և առաջացան բյուզանդական օրթոդոքս ու լատին կաթոլիկ եկեղեցիները:

Այսօր քրիստոնեական եկեղեցական հիմնական ուղղություններն են՝ *արևելյան ուղղափառ, օրթոդոքս բյուզանդական, կաթոլիկ և բողոքական:*

Արևելյան ուղղափառ եկեղեցի

Հայոց և արևելյան մի խումբ եկեղեցիներ մերժեցին Քաղկեդոնի ժողովի որոշումները և հավատարիմ մնացին առաջին երեք տիեզերաժողովների որոշումներին: Հետագայում նրանք կոչվեցին արևելյան ուղղափառ (ոչ քաղկեդոնական) եկեղեցիներ՝ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի, Ղպտի Ուղղափառ Եկեղեցի, Եթովպական Ուղղափառ Եկեղեցի, Ասորի Ուղղափառ Եկեղեցի և Հնդկաստանի Ս. Թովմայի Մալանկարա Ուղղափառ Եկեղեցի:

Օրթոդոքս եկեղեցիներ

Քրիստոնեական եկեղեցու երկրորդ մեծ բաժանումից հետո **Բյուզանդական եկեղեցին** և նրա կողմնակիցներն իրենց անվանեցին օրթոդոքս եկեղեցի: **Օրթոդոքսը** հունարեն բառ է, որը նշանակում է ուղղափառ, այսինքն՝ *ճշմարիտ կամ ուղիղ հավատի հետևորդ:*

Օրթոդոքս ժողովուրդներ են հույները, ռուսները, սերբերը, բուլղարները, ռումինացիները և ուրիշներ:

Այսօր գոյություն ունեցող օրթոդոքս եկեղեցիներից յուրաքանչյուրն ունի իր հոգևոր առաջնորդը: Օրթոդոքս եկեղեցու

Օրթոդոքս եկեղեցու
Տիեզերական պատրիարք
Բարդուղիմեոս Ա

ՔՐԻՍՏՈՆԵՄԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ընդհանրական առաջնորդը Կոստանդնուպոլսի տիեզերական պատրիարքն է: Օրթոդոքս երկրներից յուրաքանչյուրն ունի իր հոգևոր առաջնորդը, ով կրում է պատրիարք, արքեպիսկոպոս կամ մետրոպոլիտ տիտղոսը: **Պատրիարք** նշանակում է **եպիսկոպոսապետ** կամ **հայրապետ**: Օրինակ՝ Ռուսական եկեղեցու առաջնորդը կոչվում է **Յամայն Ռուսիայի պատրիարք**, Կիպրոսինը՝ **Կիպրոսի արքեպիսկոպոս** և այլն:

Կաթոլիկ եկեղեցի

Այս ուղղությունն իր անունն ստացել է լատիներեն **կաթոլիկ** բառից, որը նշանակում է **տիեզերական**, **ընդհանուր**: 1054 թվականի բաժանումից հետո այդպես կոչվեց **Յոննական լատին եկեղեցին**:

Կաթոլիկ ժողովուրդներ են իտալացիները, իսպանացիները, ֆրանսիացիները, պորտուգալացիները, լեհերը և ուրիշներ: Կաթոլիկներ կան նաև հայերի մեջ: Նրանք հիմնականում բնակվում են Հայաստանի Հանրապետության հյուսիսային շրջաններում, Ջավախքում, ինչպես նաև սփյուռքում:

Կաթոլիկ եկեղեցիների հոգևոր և վարչական **գերագույն առաջնորդը Յոննի պապն** է: Կաթոլիկ եկեղեցու բարձրատիճան հոգևորականները կոչվում են **կարդինալներ**: Նրանք են ընտրում Յոննի պապին:

Յոննի պապի նստավայրը՝ **Վատիկանը**, գտնվում է Իտալիայի մայրաքաղաք Յոննում: Վատիկանը ինքնուրույն քաղաք-պետություն է, որի ղեկավարը նույնպես Յոննի պապն է:

Բողոքական եկեղեցի

Այս ուղղությունն իր անվանումն ստացել է **բողոք** բառից: XVI դարում կաթոլիկ եկեղեցու դեմ բողոքի շարժում սկսեցին Գերմանիայի, Շվեյցարիայի և Անգլիայի տեղական եկեղեցիները: Նրանք **բողոքում**, **դժգոհում էին** Յոննի պապի իշխանությունից և գտնում էին, որ կաթոլիկ եկեղեցին շեղվել

Յոննի պապ Ֆրանցիսկոս

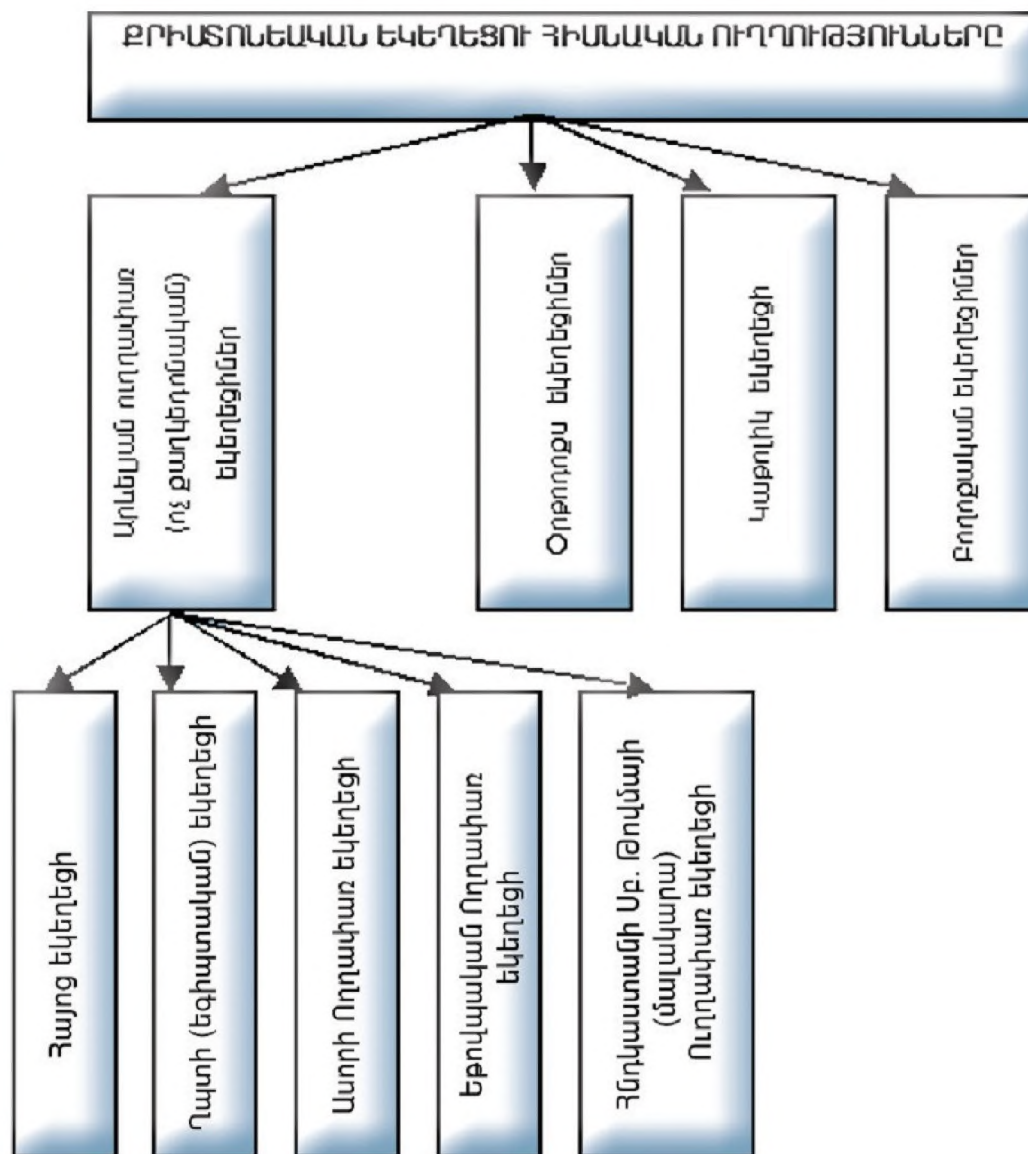

Հայկական բողոքական եկեղեցի
Բեյրութում

ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

է Ավետարանի սկզբունքներից: Այդ եկեղեցիներն առանձնացան կաթոլիկ եկեղեցուց: Հռոմից առանձնացած եկեղեցիներն ստացան **բողոքական** կամ **ավետարանական** անվանումը:

Առավել հայտնի են բողոքական հետևյալ ուղղությունները՝ **լյութերական, կալվինական, ավետարանական, մկրտչական** և այլն: Նրանք միմյանցից տարբերվում են իրենց ղեկավարման, արարողությունների կատարման ձևով: Բողոքական ուղղության մեջ առանձնահույս տեղ է զբաղեցնում անգլիկան եկեղեցին:

ՔՐԻՍՏՈՆԵՄԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ի՞նչ էր պատվիրել Հիսուս առաքյալներին:
2. Ե՞րբ են տեղի ունեցել առաջին երեք տիեզերական ժողովները:
3. 451 թ. և 1054 թ. բաժանումներով քրիստոնեության մեջ ի՞նչ հիմնական ուղղություններ ձևավորվեցին:
4. Արևելյան ուղղափառ ի՞նչ եկեղեցիներ գիտեք:
5. Ուլբե՞ր են Հայոց եկեղեցու հիմնադիրները:
6. Ինչպե՞ս է կոչվում օրթոդոքս եկեղեցիների հոգևոր պետը:
7. Ո՞վ է Հռոմի պապը:
8. Որտե՞ղ է Հռոմի պապի նստավայրը:
9. Ե՞րբ են առաջացել բողոքական եկեղեցիները:

բ) Յուրացնենք նոր բառերը և հասկացությունները

1. Ի՞նչ է նշանակում առաքելական եկեղեցի:
2. Ի՞նչ է տիեզերական ժողովը, ի՞նչ նպատակով էին դրանք գումարվում:
3. Ո՞ր բառերից են առաջացել ուղղափառ, կաթոլիկ և բողոքական անվանումները:

գ) Առաջադրանք

Տեսրում գծե՛ք և լրացրե՛ք հետևյալ աղյուսակը:

Քրիստոնեության հիմնական ուղղությունները	Անվանման բացատրությունը	Առաջացման ժամանակը

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Տիեզերական ժողով, արևելյան ուղղափառ եկեղեցի, օրթոդոքս եկեղեցի, պատրիարք, արքեպիսկոպոս, մետրոպոլիտ, Հռոմի պապ, Վատիկան, կարդինալ, բողոքական եկեղեցի:

ԳԼՈՒԽ 2

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայաստանն աշխարհում քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն հռչակած առաջին պետությունն է: **301 թվականին Տրդատ III Մեծ թագավորի և Գրիգոր Լուսավորչի** շնորհիվ քրիստոնեությունը սեր երկրում ընդունվել է որպես պետական կրոն: **Հայոց եկեղեցու առաջին կաթողիկոս Ս. Գրիգոր Լուսավորչի և նրա հաջորդների օրոք ձևավորվել են Հայ Առաքելական Եկեղեցու** նվիրապետությունը և վարչական կառույցը: Հետագա դարերում, պատմական դեպքերի հետ կապված, դրանք որոշակի փոփոխություններ են կրել:

3. Հայ Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետությունը

Ինչ է նվիրապետությունը

Նախորդ դասերից դուք որոշակի պատկերացում կազմեցիք եկեղեցու և հոգևորականության մասին, իմացաք, որ հոգևորականները եկեղեցու սպասավորներ են: Նրանք ունեն հոգևոր աստիճաններ և կոչված են տարբեր ծառայությունների:

Հոգևոր աստիճանների ամբողջական համակարգը կոչվում է **նվիրապետություն**:

Նվիրապետական աստիճանները

Հայ Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետությունը, սկիզբ առնելով Գրիգոր Լուսավորչի ժամանակից, հետագայում որոշ փոփոխություններ է կրել: Ավելացել են նոր կոչումներ և աստիճաններ:

Այսօր Հայոց եկեղեցում կա **նվիրապետական 9 աստիճան**:

Ամենաբարձր աստիճանը **կաթողիկոսությունն** է: Դրան նախորդում է **եպիսկոպոսությունը**, ապա՝ **քահանայությունը**: Այս երեքը կոչվում են **նվիրապետական բարձր աստիճաններ**:

Քահանայությունից ցածր կան **վեց աստիճաններ**՝ սարկավագ, դպիր և այլն:

Սուրբ Գրիգոր
Լուսավորչի աջը

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Աստիճանների շնորհումը կատարվում է հաջորդական կարգով՝ ցածրից դեպի բարձրը:

Հոգևորականների մի մասը **կուսակրոն** է, մյուսները՝ ոչ կուսակրոն (ամուսնացած): Կուսակրոն են անվանում այն հոգևորականներին, ովքեր հրաժարվում են ամուսնությունից և ուխտ կապում անմնացորդ ծառայելու եկեղեցուն:

Կաթողիկոս

Հայ Առաքելական Եկեղեցու հոգևոր բարձրագույն պաշտոնյան **կաթողիկոսն** է: Կաթողիկոս նշանակում է ընդհանուր և գերագույն պետ: Կաթողիկոսին տրվում են նաև հայրապետ, եպիսկոպոսապետ, քահանայապետ տիտղոսները:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հայ ժողովրդի հոգևոր առաջնորդն է: Կաթողիկոսը հրավիրում է եկեղեցական ժողովներ, հաստատում նոր թեմեր*, ձեռնադրում եպիսկոպոսներ, օրհնում սուրբ մեռուներ* և այլն: Հին ժամանակներում կաթողիկոսն էր օծում Հայոց թագավորին:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս են ընտրում, սովորաբար, եպիսկոպոսներից: Ընտրությունը կատարում է **Ազգային-եկեղեցական ժողովը**: Այդ ժողովին մասնակցում են Հայաստանի ու Սփյուռքի հայկական համայնքների հոգևորական և աշխարհիկ պատգամավորներ: Ընտրությունը տեղի է ունենում **Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարում**: Ընտրությունից հետո Մայր տաճարում տեղի է ունենում կաթողիկոսի ձեռնադրման և օծման հանդիսավոր արարողությունը: Այդ արարողությունը կատարում են 12 եպիսկոպոսներ:

1999 թվականին Ամենայն Հայոց կաթողիկոս ընտրվեց **Գարեգին Բ Ներսիսյանը**: Վեհափառ Հայրապետը մեր եկեղեցու 132-րդ կաթողիկոսն է:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի խորհրդանիշը

Հայրապետական գավազան

ՏԵՅ ԳՈՒԳՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Եպիսկոպոս

Եպիսկոպոս բառացի նշանակում է **վերատեսուիչ**: Նա թեմի առաջնորդն է ու հսկիչը: Եպիսկոպոսն իրավունք ունի ձեռնադրել քահանաներ, սարկավագներ, դպիրներ և կատարել բոլոր խորհուրդները:

Եկեղեցում մեծ վաստակ ունեցող եպիսկոպոսներին կաթողիկոսը շնորհում է արքեպիսկոպոսի տիտղոս:

Քահանայական թագ

Քահանա

Քահանան եկեղեցու կարևոր պաշտոնյաներից է: Նա է հիմնականում կատարում եկեղեցական ծեսերն* ու արարողությունները: Օրինակ՝ քահանան մկրտում է, պսակի արարողություն կատարում, պատարագ մատուցում: Քահանաների մի մասը կուսակրոն է: Կուսակրոնություն ընդունած քահանային անվանում են **արեղա**:

Եպիսկոպոսական հանդերձ

Վարդապետ

Հայ Առաքելական Եկեղեցին ունի նաև վարդապետության աստիճան: Այն որպես գիտական աստիճան շնորհվում է արեղային: **Վարդապետ** նշանակում է **ուսուցիչ**: Նա ուսումնասիրում և ուսուցանում է Աստվածաշունչը, բացատրում եկեղեցական կանոնները, ծեսերը: Միաժամանակ նա կարող է զբաղեցնել եկեղեցական պաշտոններ:

Վարդապետական թագ

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ո՞րն է աշխարհում քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն ընդունած առաջին պետությունը:
2. Ե՞րբ է քրիստոնեությունը մեր երկրում հռչակվել որպես պետական կրոն:
3. Նվիրապետական քանի՞ աստիճան ունի Հայ Առաքելական Եկեղեցին:
4. Ո՞րն է նվիրապետական ամենաբարձր աստիճանը:
5. Ո՞ւմ են անվանում կուսակրոն հոգևորական:
6. Ամուսնացած հոգևորականները մինչև ո՞ր աստիճանը կարող են ստանալ:
7. Ովքե՞ր են ձեռնադրում կաթողիկոսին:
8. Որտե՞ղ է անցկացվում Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրությունը, ձեռնադրությունը և օծումը:
9. Ո՞վ է ներկայիս Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը:
10. Ի՞նչ աստիճան է վարդապետությունը:

Հարստացնե՞ք մեր բառապաշարը

Նվիրապետություն, կուսակրոն, Ազգային-եկեղեցական ժողով, կաթողիկոս, արքեպիսկոպոս, եպիսկոպոս, վարդապետ, արեղա, քահանա:

Բառարան

Թեմ – եկեղեցու տարածքային-վարչական միավոր:

Օծես – եկեղեցում որոշակի կանոնակարգով կատարվող արարողությունների ամբողջությունը:

Մեռոն (մյուռոն) – եկեղեցական արարողությունների ժամանակ օգտագործվող անուշաբույր հեղուկ. պատրաստվում է եկեղեցական հատուկ արարողակարգով:

Լրացուցիչ նյութ

ԻՆՉՊԵՍ ՈՂՋՈՒՆԵԼ ՆՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻՆ

Հայ Առաքելական Եկեղեցու բարձրաստիճան հոգևորականներին ողջունելու հետևյալ կարգն է ընդունված.

Կաթողիկոսին Աստված օգնական, Վեհափառ տեր:

Եպիսկոպոսին Աստված օգնական, սրբազան հայր:

Արեղային և վարդապետին Աստված օգնական, հայր սուրբ:

Քահանային Օրհնեցե՛ք, տեր հայր:

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՂՈԹՔԻ ՄԱՍԻՆ

Աղոթելիս չլինեն կեղծավորների նման, որոնք սիրում են հրապարակներում աղոթել, որպեսզի մարդիկ տեսնեն ...

Աղոթելիս շատախոս մի՛ եղիր և մի՛ կարծիր, որ շատ խոսքերի համար լսելի կլինես ...

(տողեր Նոր Կտակարանից)

ՏԵՐՈՒՆԱԿԱՆ ԱՂՈԹՔ

ՆԱՅՐ ՄԵՐ

Հայր մեր, որ երկնքում ես,
Թող սուրբ լինի Քո անունը,
Թող գա Քո արքայությունը,
Թող Քո կամքը լինի
Ինչպես երկնքում, այնպես էլ երկրի վրա:
Մեր հանապազօրյա հացը
Տուր մեզ այսօր,
Եվ թող մեզ մեր պարտքերը,
Ինչպես մենք ենք թողնում մեր
պարտապաններին:
Եվ մի՛ թող մեզ փորձության մեջ,
Այլ փրկիր մեզ չարից,
Որովհետև Քոնն է արքայությունը և
զորությունը,
Եվ փառքը, հավիտյանս. ամեն:

Հայր մեր, որ յերկինս ես,
Սուրբ եղիցի անուն Քո,
Եկեսցէ արքայութիւն Քո,
Եղիցին կամք Քո՝
Որպես յերկինս և յերկրի:
Ձեաց մեր համապազորդ
Տուր մեզ այսօր,
Եւ թող մեզ զպարտիս մեր,
Որպես եւ մեք թողումք մերոց
պարտապանաց:
Եւ մի՛ տանիր զմեզ ի փորձութիւն,
Այլ փրկեա զմեզ ի չարէ,
Ձի Քո է արքայութիւն և զօրութիւն
Եւ փառք յաւիտեանս, ամեն*:

*Գրաբարում կարդում ենք –

ա. բառասկզբում Յ=Դ: Օրինակ՝ յաւիտեան=հավիտյան
բ. բառասկզբում՝ բաղաձայնից առաջ՝ Ձ=ԸԶ: Օրինակ՝ զհաց=ըզհաց
գ. Իի երկինչյունը՝ ՅՈԷ: Օրինակ՝ փորձութիւն=փորձություն
դ. ԵԱ երկինչյունը՝ ՅԱ: Օրինակ՝ յաւիտեան=հավիտյան
ե. բառավերջի ձայնավորից հետո j-ն չի կարդացվում:
Օրինակ՝ Աստուծոյ=Աստուծո:

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

4. Հայ Առաքելական Եկեղեցու վարչական կառույցը

Հայ Առաքելական Եկեղեցու թեմերը

Հայ Առաքելական Եկեղեցին տարածքային-վարչական միավորներ ունի Հայաստանի Հանրապետությունում, Արցախում և սփյուռքահայ գաղթավայրերում: Ժամանակի ընթացքում փոխվել են այդ միավորների անվանումները, դրանց քանակը և առաջնորդների նստավայրերը:

Վարչական ամենամեծ միավորը **թեմն** է: Թեմի առաջնորդին (վարդապետ կամ եպիսկոպոս) նշանակում է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը կամ ընտրում է թեմական խորհուրդը: Առաջնորդն իր թեմում ձեռնադրում է քահանաներ, հրավիրում թեմական խորհուրդ, իրականացնում հոգևոր-եկեղեցական, մշակութային, կրթական գործունեություն և այլն:

Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու 11 թեմ: Դրանք են՝ Արարատյան Հայրապետական, Շիրակի, Արթիկի, Սյունյաց, Վայոց ձորի, Արմավիրի, Գեղարքունիքի, Արագածոտնի, Գուգարքի, Տավուշի և Կոտայքի թեմերը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԼԵՌԱՅԻՆ ԴԱՐԱՔԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ԳՈՐԾՈՂ ԹԵՄԵՐԸ

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՏԻ

Արարատյան թեմի առաջնորդը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն է, որի համար էլ այն կոչվում է Հայրապետական թեմ: Թեմի առաջնորդական նստավայրը Երևանի Ս. Սարգիս եկեղեցին է: Արարատյան հայրապետական թեմում Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կողմից նշանակվում է առաջնորդական փոխանորդ:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության տարածքում գործում է **Արցախի թեմը**:

Սփյուռքում գործող տարածքային կառույցներից հայտնի են Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի, Ֆրանսիայի, Ավստրալիայի, Կանադայի, ԱՄՆ-ի Արևելյան ու Արևմտյան հայոց թեմերը և ուրիշներ:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ

Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոս Արամ Ա

Վարչական գերագույն իշխանությունը

Հայոց եկեղեցու վարչական և հոգևոր գերագույն իշխանությունը **Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսությունն** է՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գլխավորությամբ: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի **նստավայրը՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը**, գտնվում է Վաղարշապատում:

Հայոց եկեղեցու պատմականորեն ձևավորված նվիրապետական մյուս աթոռները

Պատմական պայմանների բերումով այսօր Հայաստանից դուրս գործում են Հայ Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետական երեք աթոռներ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսությունը, Երուսաղեմի և Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարքությունները:

Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարք Մեսրոպ արքեպիսկոպոս

Երուսաղեմի հայոց պատրիարք Նուրիան արքեպիսկոպոս

ՆԱՅ ԿՈՒՄՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսությունը հիմնադրվել է 1446 թ. Կիլիկիայի Սիս քաղաքում: 1930 թվականից Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսական նստավայրը (Աթոռը) գտնվում է **Անթիլիասում** (Բեյրութ, Լիբանան):

Երուսաղեմի հայոց պատրիարքությունը հիմնադրվել է **638 թվականին**: Պատրիարքությունը զբաղեցնում է 150 հազար քառ. մետր տարածք **Երուսաղեմի** հին թաղամասերից մեկում, Սիոն լեռան մոտ:

Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարքությունը հիմնադրվել է 1461 թվականին: Պատրիարքի աթոռանիստը գտնվում է **Ստամբուլում** (նախկին՝ **Կոստանդնուպոլիս**):

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ո՞րն է Հայ Առաքելական Եկեղեցու վարչական ամենամեծ միավորը:
2. Ո՞վ կարող է ընտրվել թեմի առաջնորդ:
3. Քանի՞ թեմ կա Հայաստանի Հանրապետությունում: Որո՞նք են դրանք:
4. Ինչո՞ւ է Արարատյան թեմը կոչվում Հայրապետական:
5. Սփյուռքի քանի՞ թեմ կարող եք թվարկել:
6. Ի՞նչ տարածք է ընդգրկում Արցախի թեմը:
7. Ո՞րն է Հայոց Եկեղեցու վարչական և հոգևոր գերագույն իշխանությունը:
8. Որտե՞ղ է գտնվում Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նստավայրը:
9. Որո՞նք են Հայ Առաքելական Եկեղեցու պատմականորեն ձևավորված երեք նվիրապետական աթոռները: Ե՞րբ են դրանք հիմնադրվել:

բ) Առաջադրանք

Տետրի մեջ ինքնուրույն գծե՛ք Հայաստանի քարտեզը և նշե՛ք Հայ Առաքելական Եկեղեցու թեմերը:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսություն, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսություն, Երուսաղեմի հայոց պատրիարքություն, Կոստանդնուպոլսի հայոց պատրիարքություն, նվիրապետական աթոռ:

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Լրացուցիչ նյութ

ՆԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԼՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՔՈՒՄ ԳՈՐԾՈՂ ԹԵՄԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

1996 թվականից ՀՀ տարածքը բաժանված է հետևյալ թեմերի.

1. **Արարատյան հայրապետական թեմ** – ընդգրկում է Երևան քաղաքը և Արարատի մարզը: Թեմի առաջնորդը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն է: Առաջնորդանիստը Երևանի Ս. Սարգիս եկեղեցին է:
2. **Շիրակի թեմ** – ընդգրկում է Շիրակի մարզի մեծ մասը: Առաջնորդանիստը Գյումրիի Յոթվերք Ս. Աստվածածին եկեղեցին է:
3. **Արթիկի թեմ** – ընդգրկում է Արթիկի վարչական շրջանը: Առաջնորդանիստը Արթիկի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին է:
4. **Սյունյաց թեմ** – ընդգրկում է Սյունիքի մարզը: Առաջնորդանիստը Գորիսի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին է:
5. **Վայոց ձորի թեմ** – ընդգրկում է Վայոց ձորի մարզը: Առաջնորդանիստը՝ Եղեգնաձորի Ս. Աստվածածին եկեղեցին է:
6. **Արմավիրի թեմ** – ընդգրկում է Արմավիրի մարզը: Առաջնորդանիստը Բամբակաշատի Ս. Աստվածածին եկեղեցին է:
7. **Գեղարքունիքի թեմ** – ընդգրկում է Գեղարքունիքի մարզը: Առաջնորդանիստը Գավառի Ս. Աստվածածին եկեղեցին է:
8. **Արագածոտնի թեմ** – ընդգրկում է Արագածոտնի մարզը: Առաջնորդանիստը Օշականի Ս. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցին է:
9. **Գուգարքի թեմ** – ընդգրկում է Լոռու մարզը: Առաջնորդանիստը Վանաձորի Ս. Գրիգոր Նարեկացի եկեղեցին է:
10. **Տավուշի թեմ** – ընդգրկում է Տավուշի մարզը: Առաջնորդանիստը Իջևանի Ս. Ներսես Շնորհալի եկեղեցին է:
11. **Կոտայքի թեմ** – ընդգրկում է Կոտայքի մարզը: Առաջնորդանիստը Ծաղկաձորի Կեչառիսի վանքի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին է:

Հարցեր լրացուցիչ նյութի վերաբերյալ

1. Ո՞ր թեմի տարածքում է գտնվում ձեր բնակավայրը:
2. Ո՞վ է թեմի առաջնորդը:

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

5. Հայկական եկեղեցիների կառուցվածքը

Հայաստանում եկեղեցական առաջին շինությունները հիմնադրվել են քրիստոնեությունը Հայաստան մուտք գործելուց անմիջապես հետո: Այդ ժամանակից սկսած մեր երկրում կառուցվել և հիմա էլ կառուցվում են բազմաթիվ եկեղեցիներ ու վանքեր*:

Այժմ ծանոթանանք եկեղեցական շինության արտաքին և ներքին մասերին, որի շնորհիվ կհմանանք նաև, թե դրանք ինչ նպատակի են ծառայում:

Արտաքին կառուցվածքը

Հայկական եկեղեցիներն աչքի են ընկնում իրենց ուրույն ճարտարապետական տեսքով: Ավանդաբար եկեղեցիներն ունեն **ուղղանկյուն** կամ **խաչաձև** կառուցվածք: Շինության կենտրոնական մասում վեր է խոյանում գեղանիստ **գմբեթը**, որի վրա կան լուսամուտներ: Եկեղեցիները լինում են նաև առանց գմբեթի (բազիլիկ):

Եկեղեցու վրա միշտ **խաչ** է դրվում:

Ներքին կառուցվածքը

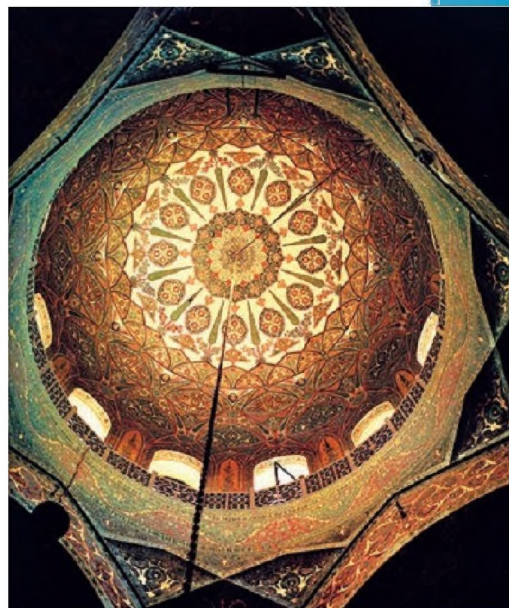
Ներսի մասում եկեղեցին ունի **սրահ**, **ատյան** և **բեմ**:

Աղոթելու համար սրահում են հավաքվում հավատացյալները:

Սրահից հետո եկեղեցու արևելյան մասում գտնվում է **ատյանը**, որտեղ արարողությունների ժամանակ կանգնում են հոգևորականները: Ատյանի հյուսիսային կողմում գտնվում է մկրտության ավազանը, իսկ արևելյան կողմում՝ բեմը կամ **խորանը**: Խորանի կենտրոնում տեղադրված է **պատարագի սուրբ սեղանը**:

Աշտարակի Կարմրավոր կամ Ս. Աստվածածին եկեղեցին կառուցվել է 7-րդ դարում

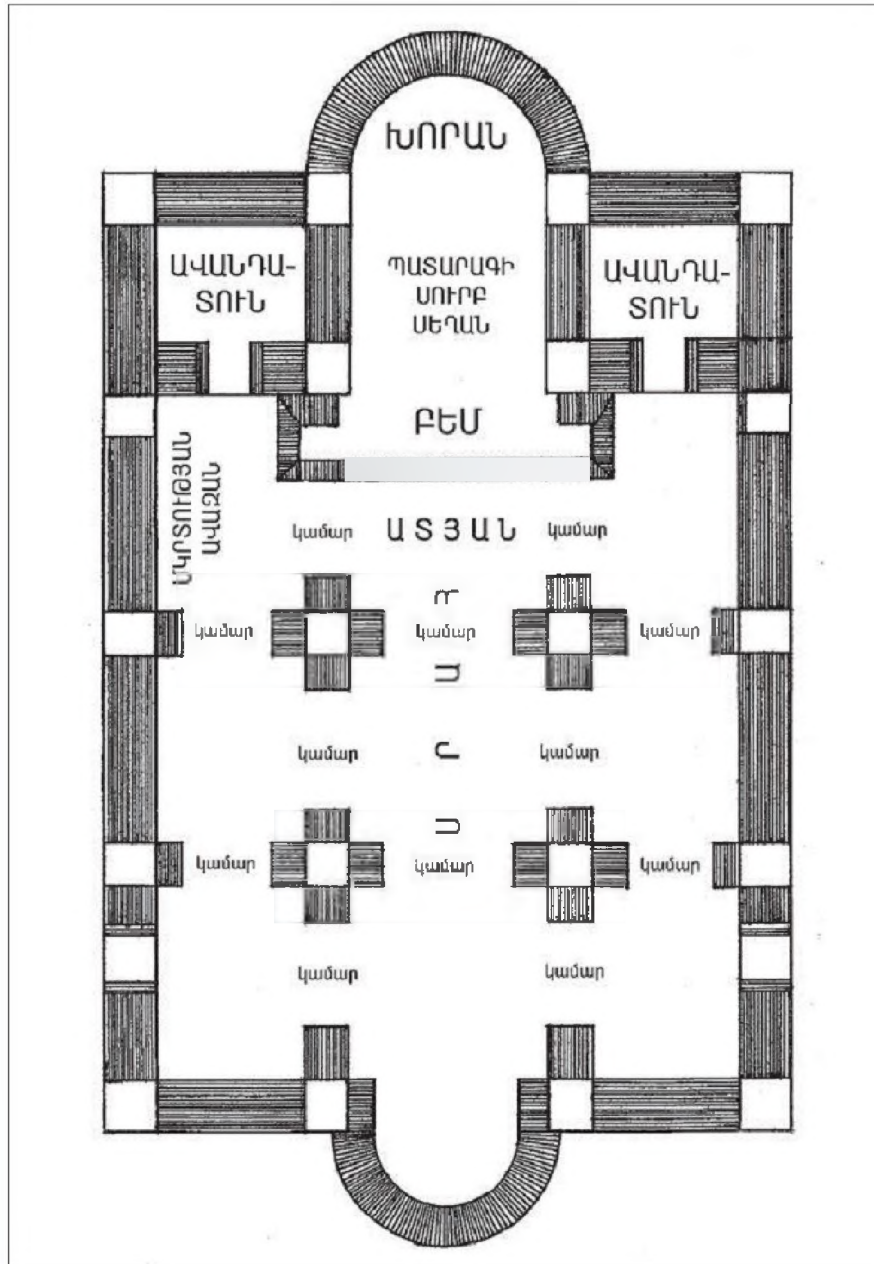

Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարի գմբեթի ներքին նկարազարդումը

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Եկեղեցիներում կան նաև **ավանդատներ**, որոնք գտնվում են բեմի աջ և ձախ կողմերում: Այդտեղ են պահվում եկեղեցական իրերը (սպասք, զարդեր և այլն):

Եկեղեցի կառուցելիս կատարվում է **հիմնօրհներքի** արարողություն: Շինարարության ավարտից հետո նորակառույց եկեղեցին օծվում է, որից հետո այն դառնում է գործող եկեղեցի:

Չայկական եկեղեցու հատակագիծ

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ե՞րբ են հիմնադրվել հայկական առաջին եկեղեցիները:
2. Ի՞նչ կառուցվածք ունեն հայկական եկեղեցիները:
3. Եկեղեցու ո՞ր մասում է գտնվում բեմը:
4. Որտե՞ղ է տեղադրված պատարագի սուրբ սեղանը:
5. Եկեղեցու ո՞ր մասում է գտնվում մկրտության ավազանը:
6. Ե՞րբ է նորակառույց եկեղեցին դառնում գործող:

բ) Առաջադրանքներ

1. Նկարագրեք ձեր բնակավայրի եկեղեցու արտաքին և ներքին կառուցվածքը:
2. Համեմատեք այն դասագրքում տրված նկարագրության հետ: Տարբերություններ կա՞ն, թե՞ ոչ:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Վանք, գմբեթ, սրահ, բեմ, խորան, պատարագի սեղան, մկրտության ավազան, ավանդատուն:

Բառարան

Վանք – կուեսակրոն հոգևորականների, վանականների համար նախատեսված եկեղեցի-բնակավայր, որի մեջ մտնում են նաև կացարաններ, կրթական, տնտեսական և այլ շինություններ:

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Լրացուցիչ նյութ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՆԱՅԿԱԿԱՆ

Եկեղեցին Հայկական ծննդավայրն է հոգվույս՝
Ինչպես քարայր մ'ընդարձակ, պարզ ու խորունկ, մութ ու լույս...
Իր գավիթով հյուրընկալ, իր լայն բեմով ու հեռուն
Կանգնած իր լուռ խորանով, որ կարծես նա՛վ մ'է ծղփուն...

Եկեղեցին Հայկական ես աչքըս գոց կը տեսնեմ
Ու կը շնչեմ, կը լըսեմ՝ իր Հիսուսով մանկադեմ,
Իր սեղանեն մըխացող քուլա-քուլա խունկերով
Եվ իր պատերը ցնցող աղոթքներով ալեխոով...

Եկեղեցին Հայկական բարձրը բերդն է հավատքին
Իմ պապերուս, որ հողեն զայն քար առ քար հանեցին
Եվ երկինքեն իջուցին զայն ցող առ ցող, ամպ առ ամպ
Ու թաղվեցան անոր մեջ հանդարտությամբ, հեզությամբ...

Եկեղեցին Հայկական մեծ վարագույր մ'է բանված՝
Որուն ետև, սրկիհին մեջ կիջնե Ինքը Աստուած,
Որուն առջև գլխահակ կու հայի իմ ազգըս ամբողջ
Հաղորդվիլ անցյալին հաց ու գինվով կենսառողջ...

Եկեղեցին Հայկական՝ ծովուն դիմաց ալեկոծ
Նավահանգիստ մ'է խաղաղ. ցուրտ գիշերին՝ հո՛ւր և բոց,
Ու տոթակեզ ցերեկին անտա՛ռ մըն է ստվերոտ,
Ուր շուշաններ կը ծաղկին Շարականի գետին մոտ...

Եկեղեցին Հայկական մեն մի քարին տակ գետնի,
Դեպի երկինք բարձրացող գաղտնի ճամփա մը ունի...
Եկեղեցին Հայկական Հայ Հոգիին և Մարմնույն
Ջրահանդերձն է փայլուն, մինչ իր խաչերն են դաշույն,
Եվ զանգակներն են բոմբյուն, ու երգն է միշտ Հաղթություն...

Վահան Թեքեյան

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Չարցեր և առաջադրանքներ լրացուցիչ նյութի վերաբերյալ

1. Բանաստեղծությունից դուրս գրեք եկեղեցական շինության կառուցվածքին վերաբերող ձեզ ծանոթ բառերը:
2. Ի՞նչ համեմատություններ է օգտագործել հեղինակը հայկական եկեղեցին նկարագրելիս:
3. Ըստ հեղինակի՝ ի՞նչ է հայկական եկեղեցին հայ մարդու համար:

Բառարան

Գոց – փակ, կողպված:

Սկիհ – պատարագի արարողության ժամանակ օգտագործվող արծաթե կամ ոսկե բաժակ:

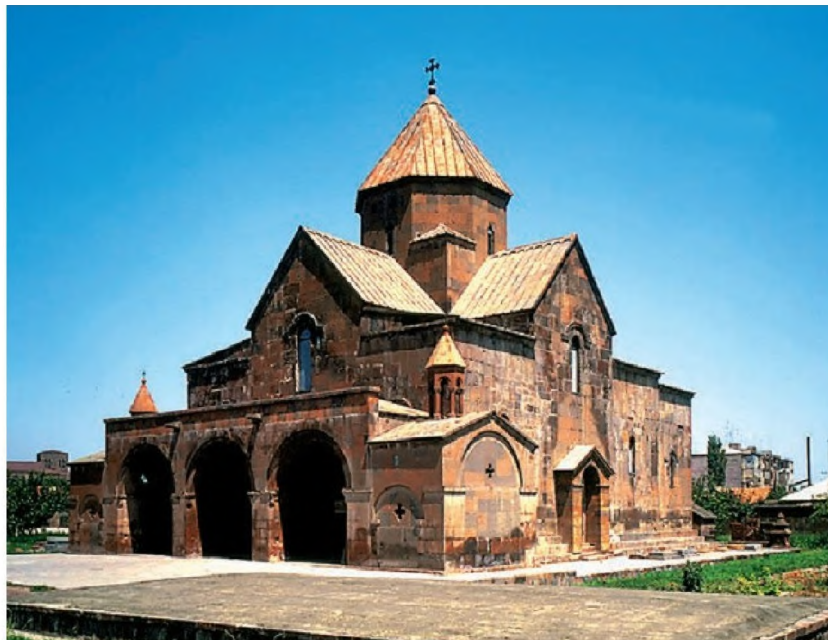
Ջրահանդերձ – զրահագգեստ:

Չայել – նայել:

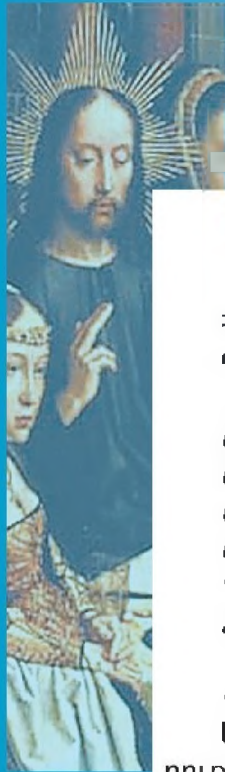
Բոնբյուն – թնդյուն, դղրդյուն:

Բանված – ասեղնագործած:

Ալեխոժվ – ալեկոծված, փոթորկված:

Ս. Գայանե եկեղեցին Վաղարշապատում

ԳԼՈՒԽ 3

ՉԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐհՈՒՐդՆԵՐԸ

6. Հայոց եկեղեցու խորհուրդները

Հայոց եկեղեցին ունի յոթ խորհուրդներ:
Դրանք են.

Ս. Սկրտություն

Ս. Դրոշմ

Ապաշխարություն

Ս. Հաղորդություն

Պսակ կամ Ամուսնություն

Ձեռնադրություն

Կարգ հիվանդաց:

Սկրտությունը, դրոշմը, ապաշխարությունը և հաղորդությունը քրիստոնյայի համար **պարտադիր** խորհուրդներ են, իսկ ամուսնությունը և ձեռնադրությունը **կամավոր** են: Կարգ հիվանդացը կատարվում է միայն հիվանդների համար:

Առաջին հինգ խորհուրդներին առանձին-առանձին կծանոթանանք հաջորդ դասերին: Այստեղ համառոտ անդրադարձանք ձեռնադրությանը և հիվանդաց կարգին:

Ձեռնադրություն

Ձեռնադրության խորհրդի միջոցով ձեռնադրվողը դառնում է հոգևորական և ստանում հոգևոր աստիճան:

Նախորդ դասերից մենք արդեն ծանոթ ենք Հայոց եկեղեցու նվիրապետական կարգին: Այդ կարգի համաձայն՝ **քահանայի ձեռնադրությունը կատարում է եպիսկոպոսը**, իսկ եպիսկոպոսինը՝ **կաթողիկոսը**:

Կաթողիկոսի ձեռնադրության և օծման արարողությունը, որ մեր եկեղեցու ամենագեղեցիկ արարողություններից է, կատարվում է տասներկու **եպիսկոպոսների կողմից**:

Ձեռնադրության խորհուրդը միշտ կատարվում է պատարագի ընթացքում: Կուսակրոն և ամուսացյալ բոլոր հոգևորականները պատարագի ընթացքում ստանում են քահանայական օծում, որով նրանց իրավունք է տրվում կատարել եկեղեցական խորհուրդներ:

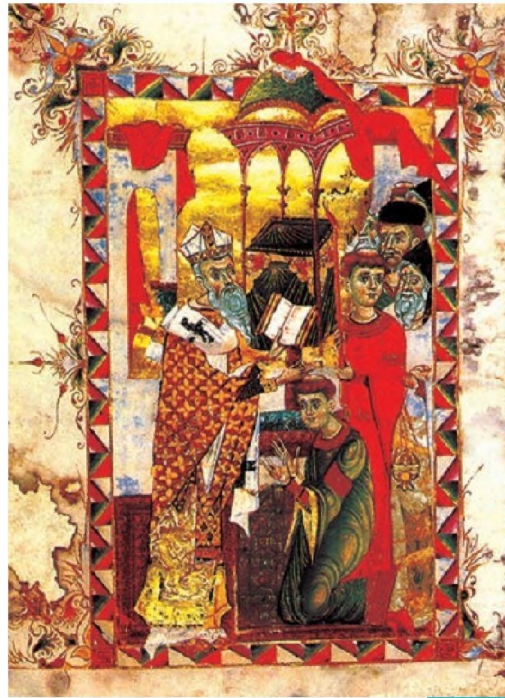

խորհրդավոր ընթրիք

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Կարգ հիվանդաց

Հիվանդաց կարգն այն խորհուրդն է, որով հոգևորականը հատուկ աղոթք է կարդում հիվանդի համար, որպեսզի Աստծու օգնությամբ նա ապաքինվի և ստանա մեղքերի թողություն: Խորհուրդը կատարվում է ոչ միայն եկեղեցում, այլև տանը՝ ծանր, անկողնային հիվանդների համար: Նրանց համար դա նաև զործած մեղքերի համար ներում ստանալու հնարավորություն է:

Ձեռնադրություն

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Թվարկե՛ք Հայ Առաքելական Եկեղեցու յոթ խորհուրդները: Որո՞նք են դրանցից պարտադիր քրիստոնյայի համար:
2. Ո՞ր խորհուրդն են անվանում ձեռնադրություն:
3. Ո՞վ է կատարում քահանայի, եպիսկոպոսի, կաթողիկոսի ձեռնադրությունը:
4. Եկեղեցական ո՞ր արարողության ընթացքում է կատարվում ձեռնադրությունը:
5. Ո՞ր խորհուրդն են անվանում կարգ հիվանդաց:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Խորհուրդ, ձեռնադրություն, կարգ հիվանդաց, մեղքերի թողություն:

ՏԵՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՆՈՒՐԴՆԵՐԸ

7. Ս. Մկրտություն և Ս. Դրոշմ

- Քահանան հարցնում է կնքահորը.*
- Այս երեխան ի՞նչ է ցանկանում:
 - Կնքահայրը պատասխանում է.
 - Հավատք, հույս, սեր և մկրտություն:

Մկրտության խորհրդի իմաստը

Կյանքում շատերս ենք կարևորում մեր ծննդյան օրը և հաճախ այն տոնում ենք մեծ շուքով: Մեր աշխարհի գալը, մեր ծննդյան օրը գեղեցիկ և մեծ իրադարձություն է: Այդպիսի գեղեցիկ և կարևոր իրադարձություն է նաև մեր **մկրտությունը**: Մկրտության խորհրդի միջոցով դառնում ենք քրիստոնյա, Հիսուս Քրիստոսի հետևորդ:

Մկրտությունը կատարվում է մյուռոնով և խաչով օրհնված ջրով՝ **սրբելու, մաքրելու** համար մկրտվողին մեղքից, որը կոչվում է սկզբնական կամ ադամական մեղք: Նախորդ տարվա դասընթացից մենք արդեն գիտենք, որ Ադամը չլսեց Աստծու պատվիրանը, մեղք գործեց, այդպիսով հեռացավ Աստծուց և զրկվեց դրախտային կյանքից:

Մկրտությամբ մենք մաքրվում ենք ադամական մեղքից, վերադառնում ենք Աստծուն և խնդրում ներել մեր բոլոր մեղքերը:

Ի՞նչ է անհրաժեշտ մկրտության համար: Նախ պետք է **հավատք** ունենալ: Մկրտվողը պետք է ծանոթ լինի քրիստոնեությանը, եկեղեցու վարդապետությանն ու ավանդույթներին:

Հիսուս Քրիստոսի մկրտությունը

Այդ դեպքում կարող է հարց առաջանալ՝ ինչո՞ւ է կատարվում մանուկների մկրտությունը, որոնք դեռևս ոչինչ չգիտեն: Այն պարզ պատճառով, որ քրիստոնյա ծնողները ցանկանում են, որպեսզի մկրտությամբ իրենց զավակները մաքրվեն ադամական մեղքից և դաստիարակվեն եկեղեցու ավանդույթներով:

ՏԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Նրանք վստահ են, որ իրենց երեխան կլինի բարի, առաքինի, Աստծուն և իր ազգային եկեղեցուն հավատարիմ, իր ազգին պիտանի անձ:

Մկրտվող երեխան պետք է ունենա իր **կնքահայրը**, ով պարտադիր պետք է **մկրտված** լինի: Ծնողների հետ միասին կնքահայրը պիտի զբաղվի իր սահիկի քրիստոնեական և ազգային դաստիարակությամբ:

Մկրտության ընթացքը

Նախ պետք է իմանալ, որ մկրտության վայրը **եկեղեցին** է, իսկ մկրտության նյութը՝ մյուռոնով ու խաչով օրհնված ջուրը: Մկրտվելիս պետք է ունենալ **խաչ, նարոտ*** և **սրբիչ**: Ընդունված է մկրտությունից հետո այդ սրբիչը նույնությամբ պահել:

Մկրտությունը կատարում է քահանան: Մկրտության ավագանի մոտ նա երեք անգամ հարցնում է կնքահորը, թե երեխան ինչ է ցանկանում: Կնքահայրը պատասխանում է՝ **հավատք, հույս, սեր և մկրտություն**: Այնուհետև երեխան մկրտվում է օրհնված ջրով, որից հետո կատարվում է **դրոշմի խորհուրդը**:

Կարևոր է իմանալ, որ Հայոց եկեղեցու կողմից արգելվում է երկու անգամ մկրտվելը, որովհետև ինչպես որ մարդը մեկ անգամ է ծնվում, մեկ անգամ էլ մկրտվում է:

Մկրտված անձը դառնում է քրիստոնյա և Հայոց եկեղեցու զավակ:

Դրոշմի խորհուրդը

Մկրտությունից անմիջապես հետո քահանան մեռնոյվ օծում, **դրոշմում** է մկրտվածի զգայարաններն ու մարմնի մասերը՝ **ճակատը, աչքերը, ականջները, քիթը, շրթունքները, ձեռքերը, կուրծքը, թիկունքը և ոտքերը**: Եվ ամեն անգամ ասում է համապատասխան աղոթքի խոսքեր ու մեռնոյվ դրոշմում, կնքում է Հիսուս Քրիստոսի անունով: Մկրտությունն ու դրոշմը ժողովրդական լեզվի մեջ միասին կոչվում են նաև **կնունք**:

Դրոշմի խորհուրդը կատարվում է մեռնոյվ (մյուռոնով):

Մեռնօրհմեքի արարողություն

ՏԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Չարքեր և առաջադրանքներ

ա) Չիշենք

1. Ի՞նչ է նշանակում մկրտություն: Ո՞րն է մկրտության խորհրդի իմաստը:
2. Ինչո՞ւ է կատարվում մանուկների մկրտություն:
3. Ի՞նչ պարտականություններ ունի կնքահայրը:
4. Որտե՞ղ և ինչպե՞ս է կատարվում մկրտության արարողությունը:
5. Կարելի՞ է արդյոք երկու անգամ մկրտվել:
6. Քահանան ինչպե՞ս է կատարում դրոշմի խորհուրդը:

բ) Առաջադրանքներ

Գրե՛ք փոքրիկ շարադրություն «Իմ մկրտության օրը» վերնագրով:

Չարստացնենք մեր բառապաշարը

Մկրտություն, դրոշմ, կնունք, մեռոն, նարոտ, կնքահայր (քավոր), եկեղեցու վարդապետություն:

Բառարան

Նարոտ – կարմիր և սպիտակ գույնի թելերի հյուսվածք:

Եկեղեցու վարդապետություն – Աստվածաշնչի և եկեղեցու ուսմունքի վրա հիմնված եկեղեցական ուսուցման և բացատրության ամբողջություն:

Մեռոնի կաթսա

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒԲՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

Իմ կրնունքին երկինքը՝ ժամ, արևը՝ ջահ սրբազան,
 Ծիածանը նարոտ եղավ, ամենքի սերն՝ ավազան.
 Սարը եղավ կնքահայրս, ցողը՝ մյուռոն կենսավետ,
 Ու կնքողս Նա Ինքն եղավ, որ սահմանեց ինձ պոետ:

(Դովի. Թումանյան)

Առաջադրանք լրացուցիչ նյութի վերաբերյալ

Քառյակից դուրս գրեք մկրտությանը և դրոշմին վերաբերող բառերը:

Մկրտություն

ՏԵՅ ԵՌԱՔԵԼԵԿԵՆ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

8. Ապաշխարություն

- Չի՞ կարելի, ամոթ է, - հաճախ ենք լսում մեր ծնողներից փոքր տարիքում մեր արած չարությունների ու վատ արարքների համար:

- Ների՛ր, հայրիկ, էլ չեմ անի, մեղավոր եմ, - պատասխանում ենք մենք՝ ափսոսալով ու ներողություն խնդրելով մեր արածի համար:

Այսպիսի մի երկխոսության կարելի է նմանեցնել **ապաշխարության խորհուրդը**: Ապաշխարելիս մարդը հասուն տարիքում ասես կրկնում է մանկության տարիների իր խոսքերը: Այս անգամ, սակայն, դա կատարվում է եկեղեցում, քահանայի ներկայությամբ՝ ավելի խոր գիտակցելով իր գործած սխալն ու անթույլատրելի արարքը, որ **մեղք** է կոչվում: Հասուն մարդն էլ մանկան պես ընդունում է իր մեղքը, ափսոսանք է հայտնում դրա համար կամ, ինչպես ասում են, **զղջում** է և ապա **թողություն** ստանում:

Պետրոս առաքյալի ապաշխարությունը

Ապաշխարության խորհրդի իմաստը

Ապաշխարության խորհրդով թողություն է տրվում այն մեղքերին, որոնք մարդը գործել է մկրտությունից հետո: Մկրտությունն ու դրոշմը ամեն մեկիս համար մի անգամ է լինում, իսկ **ապաշխարությունը կարող է կրկնվել**: Այսինքն, եթե մարդը նորից մեղք է գործում, ապա նրան հնարավորություն է տրված մաքրվել մեղքից և վերադառնալ ճիշտ ճանապարհի:

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Ապաշխարության կարգը

Ինչպիսի՞ն է ապաշխարության խորհրդի կատարման կարգը:

Նախ մարդը պետք է գիտակցի և անկեղծորեն **զղջա** իր կատարած վատ արարքի՝ համար ու վճռականորեն որոշի այլևս չկրկնել այն:

Ապա իր գործած մեղքերը **խոստովանում** է եկեղեցում, հոգևորականի առջև՝ թողություն (ներում) ստանալու ակնկալիքով (սպասումով):

Այնուհետև հոգևորականը խոստովանողի համար սահմանում է ապաշխարություն՝ աղոթք, պահք, ողորմություն, բարեգործություն և այլ բարի գործեր: Այս կերպ ապաշխարողը հնարավորություն է ստանում **քավել** իր մեղքը:

Եվ վերջապես՝ **զղջումից, խոստովանությունից և քավությունից** հետո եկեղեցում Հաղորդության խորհրդի միջոցով մարդը **թողության** է արժանանում, այսինքն՝ ներվում են նրա մեղքերը:

Ապաշխարություն

Հարցեր և առաջադրանքներ

Հիշենք

1. Ի՞նչ եք հասկանում մեղք ասելով:
2. Ո՞րն է ապաշխարության խորհրդի իմաստը:
3. Ապաշխարելու հնարավորություն մարդուն մի անգամ է տրված, թե՞ ոչ: Ինչո՞ւ:
4. Ո՞րն է ապաշխարության առաջին քայլը:
5. Ինչո՞ւ է մարդը խոստովանում իր գործած մեղքը:
6. Ինչպե՞ս կարող է մարդը քավել իր մեղքը:
7. Ինչպե՞ս է մարդը թողություն ստանում:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Ապաշխարություն, մեղք, զղջում, խոստովանություն, քավություն, թողություն:

9. Ս. Հաղորդություն

Հացն ու գինին, Տեր կենդանին,
Մարութա բարձր Աստվածածին:

(հատված «Աստուծոցի Դավիթ» հայկական ժողովրդական եպոսից)

Հաղորդության խորհրդի իմաստը

Մեզանից շատերը, անկասկած, մասնակցել են պատարագի արարողությանը: Պատարագի ժամանակ ներկաները քահանայի ձեռքից գինու մեջ թաթախված հաց (նշխար*) են ընդունում: **Հացն ու գինին** այստեղ սովորական հաց ու գինի չեն, այլ **խորհրդավոր* իմաստ ունեն**: Հացն այս դեպքում ներկայացնում է մարդկանց մեղքերի թողության համար խաչված **Քրիստոսի մարմինը**, իսկ **գինին՝ Նրա արյունը**:

Այսպիսով՝ քահանայի ձեռքից ընդունելով հացն ու գինին՝ մենք մասնակից ենք դառնում մի շատ կարևոր խորհրդի, որը կոչվում է **Հաղորդություն**: Ս. Հաղորդության միջոցով մենք դառնում ենք Վերջին ընթրիքի մասնակիցներ, հաղորդվում Աստծու հետ:

խորհրդի հաստատումը

- Այս է իմ մարմինը:

Հիշենք Վերջին ընթրիքի պատմությունը Նոր Կտակարանից: Հիսուս վերցնում է **բաղարջ*** հացը, օրհնում, տալիս տասներկու առաքյալներին և ասում. «Կերե՛ք, այս է Իմ մարմինը»: Հետո վերցնում է **անապակ*** գինով լի բաժակը, տալիս աշակերտներին և ասում. «Խմեցե՛ք դրանից ամենքդ, այս է Իմ արյունը»: Այնուհետև պատվիրում է. **«Այս արե՛ք Իմ հիշատակի համար»**:

Այսպիսով՝ Վերջին ընթրիքի ժամանակ Հիսուս Քրիստոս հաստատում է Ս. Հաղորդության խորհուրդը:

Հաղորդության շնորհիվ ներվում են մեր մեղքերը, և հնարավորություն է տրվում վերադառնալու ճիշտ ճանապարհի:

Հաղորդությունը կապված է ապաշխարության խորհրդի հետ, որին դուք արդեն ծանոթացել եք նախորդ դասին:

ՏԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒԲՂՆԵՐԸ

Հաղորդության խորհրդի կարգը

Հաղորդությունը տրվում է հոգևորականի կողմից գինու մեջ թաթախված նշխարով: Այն պատարագի արարողության առանցքն է:

Հաղորդություն ստանալու համար անպայման պետք է **մկրտված** լինել: Հաղորդվելուց առաջ անհրաժեշտ է զղջալ ու խոստովանել մեղքերը:

Խորհրդավոր ընթրիք

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ո՞վ է հաստատել Հաղորդության խորհուրդը:
2. Ինչո՞վ է կատարվում Հաղորդությունը:
3. Եկեղեցական ո՞ր արարողության մեջ գլխավոր դեր ունի Հաղորդությունը:
4. Ո՞ւմ կողմից է տրվում Հաղորդությունը:
5. Ովքե՞ր կարող են Հաղորդություն ստանալ:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Խորհրդավոր, բաղարջ, անապակ, Հաղորդություն:

Բառարան

Անապակ – մաքուր, անարատ:

Խորհրդավոր – այստեղ՝ անհիմանալի, անբացատրելի, խորհուրդ պարունակող:

Բաղարջ – առանց թթվմորի պատրաստված հաց:

Նշխար – հաղորդության համար օգտագործվող հաց՝ կլոր, վրան խաչի պատկերով:

ՆԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՏՈՒ ԽՈՐՆՈՒԲՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

Օխտը գոմշի կաշի հագավ,
Որ չըպատռի իրեն զոռից,
Կանգնեց Օհան, ամպի նման
Գոռաց Սասնա սարի ծերից:

-Յե՛յ - հե՛յ Դավիթ, որտե՛ղ ես դու.
Յիշի՛ր խաչը քո աջ թևի,
Սուրբ Տիրամոր անունը տո՛ւր,
Ու դուրս արի լույսն արևի...

Ձենը գնաց դըմբդըմբալով՝
Դավթի ականջն ընկավ հորում.
-Յա՛յ, հա՛յ, - ասավ, - հորեղբայրս է,
Սասնա սարից ինձ է գոռում:

Ո՛վ Մարութա Աստվածածին,
Ո՛վ անմահ Խաչ պատարագի,
Ձեզ եմ կանչել, - հասե՛ք Դավթին...
Կանչեց, տեղից ելավ ոտքի,

Էնպես զարկեց ջաղաց քարին՝
Քարը եղավ հագար կտոր,
Կտորները երկինք թռան,
Ու գնում են մինչև էսօր:

(հատված Յովհ. Թումանյան, «Սասունցի Դավիթ» պոեմից)

Սասունցի Դավիթ

Հարցեր լրացուցիչ նյութի վերաբերյալ

1. Ո՞ւմ օգնությանն է դիմում Ձենով Օհանը Դավթին ոգևորելու համար:
2. Ո՞ւմ անունն է տալիս Սասունցի Դավիթը՝ հորի մեջ գտնվելիս:

ՆՅՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

10. Պ ս ա կ

- Տե՞ր ես, որդյա կս, - հարցնում է քահանան նորափեսային:
- Տե՛ր եմ, - պատասխանում է նա:
- Հնազա՞նդ ես, զավակս, - հարցնում է քահանան նորահարսին:
- Հնազանդ եմ, - պատասխանում է նորահարսը:

Կանայի հարսանիքը

Քահանայի ու նորապսակների այս երկխոսությունը տեղի է ունենում եկեղեցում՝ պսակադրության ժամանակ: Պսակադրության խորհրդով նորափեսան ու նորահարսն ամուսնանում են և կազմում ընտանիք:

Պսակի խորհրդի իմաստը

Պսակադրության արարողության կատարումը եկեղեցում կարևոր իմաստ ունի: Դրանով նորապսակներն **աստվածային օրհնություն** են ստանում իրենց նորաստեղծ ընտանիքի համար: Պսակի խորհրդի միջոցով Հայոց եկեղեցին շեշտում է ընտանիքի ամրության ու կայունության կարևորությունը:

Պսակադրության արարողության ժամանակ՝ վերն ասված խոսքերից հետո, քահանան թույլատրում է նորապսակներին մատանիներ փոխանակել: **Փեսայի ու հարսի մատներին դրվող մատանիները նրանց միության անխախտ լինելու նշաններն են:** Նորապսակների գլխին դրվող **թագերը** խորհրդանշում են, որ նրանք համատեղ ամբողջ կյանքի ընթացքում պետք

ՏԵՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ԽՈՐՆՈՒԲՆԵՐԸ

է պահպանեն հավատարմությունը պսակադրության ուխտին: Միևնույն բաժակից **գինի խմելը** նշանակում է, որ կյանքի և՛ ուրախությունների, և՛ դժվարությունների ժամանակ նրանք պետք է անբաժան լինեն:

Պսակի խորհրդի կատարումը

Պսակի խորհուրդը կատարվում է քահանայի կողմից: Ժողովրդի ներկայությամբ քահանան ամուսնացող զույգին հարցնում է՝ իրենց կամքով են եկել պսակվելու: Դրական պատասխան ստանալուց հետո նա միացնում է նորապսակների աջ ձեռքերն ու ճակատները և օրհնում **նրանց միությունը**:

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ո՞րն է պսակի խորհրդի իմաստը:
2. Ի՞նչ խորհրդանշաններ են օգտագործվում պսակադրության արարողության ընթացքում: Ի՞նչ են դրանք նշանակում:
3. Ե՞րբ է քահանան օրհնում նորապսակների միությունը:

բ) Առաջադրանք

Քննարկե՛ք և պատասխանե՛ք հարցին.

Ի՞նչ նշանակություն ունի պսակադրությունը եկեղեցում կատարելը:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Պսակ, նորապսակ զույգ, պսակադրության ուխտ:

ՏԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵՎԵՂԵՏՈՒ ԽՈՐՀՈՒԲՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

ՏՈՒՆ ԵՎ ԸՆՏԱՆԻՔ

Տունը և ընտանիքը մի փոքրիկ թագավորության երկիրն ու սահմանն են, որի նահապետական աթոռին նստում են ծնողները: Հայրն իբրև թագավոր և մայրն իբրև թագուհի կառավարում են ընտանիքը: Սույն ընտանեկան պալատի ու թագավորության մեջ ո՛չ ոստիկան կա, ո՛չ սուր, ո՛չ բռնություն, ո՛չ գավազան, այլ այդ բոլորի տեղ հայրական սերն ու մայրական գորովն է: Դաստիարակությունն ու խրատը ծնողների կենդանի օրինակն է...

Ժողովուրդը եթե առաջադիմում է, ապա իր առաջին քայլերն առնում է ընտանեկան սրահից, եթե լուսավորվում է, իր լույսն ընտանեկան ճրագից է, եթե հզորանում է, իր ոգին ու կապն ընտանիքն է, եթե հզորանում է, իր ուժն ու բազուկն ընտանիքից է, եթե հարստանում է, իր գանձարանն ու գանձապետն ընտանիքն է...

Խրիմյան Հայրիկ

(փոխադրված է արևմտահայերենից)

Կիլիկիայի հայոց թագավոր
Լևոն II-ի ընտանիքը

ԳԼՈՒԽ 4

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

11. Ընդհանուր ակնարկ եկեղեցական տոների մասին

Պատարագ

Ինչ է տոնը

Տոնը անհատի կամ ժողովրդի կյանքում տեղի ունեցած կարևոր մի իրադարձության հանդիսավոր նշումն է: Մարդիկ, սովորաբար, ամեն տարի բարեկամների և հարազատների հետ տոնում են իրենց ծննդյան օրը:

Կան նաև պետական տոներ, ինչպես, օրինակ, Անկախության տոնը, Սահմանադրության տոնը և այլն:

Եկեղեցին նույնպես ունի իր տոները՝ **Սուրբ Ծնունդ, Սուրբ Հարություն** և այլն:

Պետական և եկեղեցական տոները կատարվում են շքեղ հանդիսություններով, արարողություններով և տարբեր միջոցառումներով:

Սակայն տոների նպատակը միայն հանդիսություններ կազմակերպելը չէ: Տոներն ունեն և՛ ուսուցողական, և՛ դաստիարակչական նշանակություն: Յուրաքանչյուր տոն ունի իր խորհուրդը,

իմաստն ու նշանակությունը, պատգամը, ավանդությունը:

Հայոց եկեղեցին տարվա օրերը բաժանել է 3 հիմնական խմբերի՝ **տերունական, սրբերի հիշատակությունների և պահքի օրեր**:

Տոները լինում են անշարժ և շարժական: Անշարժ տոները միշտ նշվում են տարվա նույն օրը՝ անկախ նրանից, թե այդ օրը շաբաթվա ո՞ր օրն է: Շարժական տոներն ամեն տարի նշվում են տարբեր օրերի:

Տերունական տոներ

Տերունական նշանակում է Տիրոջը, այսինքն՝ Հիսուսին նվիրված: Մարիամ Աստվածածնին, խաչին ու եկեղեցուն նվիրված տոները ևս տերունական են անվանվում: Տերունական տոներ են նաև բոլոր կիրակիները:

Տերունական տոներից հինգը կոչվում են **տաղավար*** տոներ: Դրանք են՝ **Սուրբ Ծնունդ, Սուրբ Հարություն (Ս. Ջատիկ), Պայծառակերպություն,**

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Սուրբ Աստվածածնի վերափոխում և Խաչվերաց:

Սրբերին նվիրված տոներ: Պահքի օրեր

Տոների մյուս խումբը նվիրված է սրբերին, այսինքն՝ այն անձանց, ովքեր սուրբ են հռչակվել եկեղեցու կողմից: **Եկեղեցին սուրբ է անվանում առաքինի, ազնիվ, քրիստոնեական հավատին իրենց ողջ կյանքը նվիրած, եկեղեցուն և ժողովրդին մեծ ծառայություններ մատուցած անձանց:** Այդպիսի տոներից են, օրինակ, Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի, Սուրբ Վարդանանց, Սուրբ Թարգմանչաց, Սուրբ Սարգսի տոները և այլն:

Հայոց եկեղեցին ունի նաև բազմաթիվ պահքի օրեր: Պահք կամ պաս նշանակում է որոշ տեսակի կերակուրներից հրաժարում: Պահքի ընթացքում մարդիկ հրաժարվում են կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներից, վատ ու վնասակար սովորույթներից: Նրանք սնվում են միայն բուսական կերակուրներով, նվիրվում աստվածաշնչյան կամ սուրբ գրական ընթերցումների, աղոթքների: Հայոց եկեղեցուն կան երեք տեսակի պահոց օրեր՝ օրապահք, շաբաթապահք և Մեծ պահք:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ի՞նչ է նշանակում տոն:
2. Քանի՞ խմբի են բաժանվում Հայոց եկեղեցու տոները: Թվարկե՛ք դրանք:
3. Ինչո՞վ են տարբերվում շարժական և անշարժ տոները:
4. Ո՞ր տոներն են կոչվում տերունական:
5. Որո՞նք են կոչվում տաղավար տոներ: Թվարկե՛ք դրանք:
6. Տերունական տոներից բացի, է՞լ ինչ տոներ կան եկեղեցական տոնացույցում: Կարդացե՛ք լրացուցիչ նյութը և փորձե՛ք բացատրել «տոնացույց» բառը:
7. Ի՞նչ է նշանակում պահք:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Տոն, տերունական, տաղավար և սրբերին նվիրված տոներ, պահք:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Բառարան

Տաղավար - հին ժամանակներում կարևոր տոները մարդիկ նշում էին բնակավայրերից դուրս՝ հյուղակներում կամ խրճիթներում, որոնց տաղավար էին անվանում. այդտեղից էլ՝ «տաղավար տոներ» արտահայտությունը:

Լրացուցիչ նյութ

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ՏՈՆԱՑՈՒՅՑԸ

Տոները ճիշտ ժամանակին կատարելու համար մարդիկ դեռ հին ժամանակներից կազմել են զանազան օրացույցներ և տոնացույցներ: Տոնացույցը եկեղեցում գործածվող գրքերից է, որում նշվում են տարվա ընթացքում եկեղեցական տոների օրերը և արարողակարգերը:

12. Ավետման և Ծննդյան տոները

Ավետում

Ավետման տոնը

Մարիամ Աստվածածնի մոտ է գալիս Աստծու կողմից ուղարկված Գաբրիել հրեշտակը և ավետում է, որ նրանից ծնվելու է **Աստծու Որդին**՝ մարդկության Փրկիչը:

Այս լուրին է նվիրված **Ավետման տոնը**: Այդպես է կոչվում, որովհետև ավետել նշանակում է ուրախ լուր հայտնել: Ավանդությունը պատմում է, որ այս լուրը Մարիամին հայտնելու ժամանակ Գաբրիել հրեշտակի ձեռքին եղել է դրախտից բերված բրաբիոն ծաղիկը:

Ավետումը Հայոց եկեղեցու **անշարժ տոներից է**. այն միշտ տոնվում է **ապրիլի 7-ին**: Այս տոնը մեր հանրապետությունում նշվում է նաև պետականորեն՝ որպես Մայրության և

զեղեցկության տոն: Այդ օրը տղամարդիկ իրենց մայրերին, քույրերին, կանանց և աղջիկներին ծաղիկներ են նվիրում:

Սուրբ Ծնունդ

Մարդու կյանքում ամենաուրախ օրերից մեկն իր ծննդյան օրն է: Նույն ձևով եկեղեցու ամենաուրախ տոնը Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան օրն է: Այդ օրը եկեղեցիներում տեղի են ունենում բազմամարդ, հանդիսավոր արարողություններ:

Մինչև V դարը քրիստոնեական բոլոր եկեղեցիները Հիսուսի Ծննդյան և Մկրտության տոնը նշում էին հունվարի 6-ին: Հետագայում որոշ եկեղեցիներ Սուրբ Ծնունդը սկսեցին նշել դեկտեմբերի 25-ին, որպեսզի մարդիկ մոռանան այդ օրերին նշվող հեթանոսական տոնը:

Հայոց եկեղեցին հավատարիմ է մնացել հին կարգին և Հիսուսի Ծննդյան տոնը ամեն տարի նշում է հունվար

Հիսուս Քրիստոսի Ծնունդը

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

րի 6-ին: Հետևաբար այն պատկանում է անշարժ տոների թվին:
Այդ օրը Հայոց եկեղեցին նշում է նաև **Հիսուսի Ակրտության** տոնը:

Ինչպես է նշվում Սուրբ Ծննդյան տոնը

Սուրբ Ծննդյան տոնի նախորդ օրը երեկոյան մատուցվում է պատարագ, որը կոչվում է **ճրագալույցի** պատարագ: ճրագալույց նշանակում է ճրագները վառել: Հունվարի 5-ի երեկոյան տեսնում ենք մարդկանց, ովքեր վառվող մոմը կամ ճրագը ձեռքներին դուրս են գալիս եկեղեցուց և գնում իրենց տները:

Այդ օրը բազմաթիվ քրիստոնյաներ եկեղեցու կանթեղներից մոմ կամ ճրագ են վառում և տանում իրենց տները՝ լուսավորելու ու պատրաստվելու Քրիստոսի Ծննդյան տոնին:

Հաջորդ օրն առավոտյան եկեղեցիներում տեղի է ունենում Ծննդյան Ս. Պատարագ: Պատարագի ընթացքում հնչում է ավետիս՝ «*Քրիստոս ծնվեց և հայտնվեց*», որի պատասխանն է՝ «*Ձեզ և մեզ մեծ ավետիս*»:

Այնուհետև կատարվում է Քրիստոսի մկրտության տոնը՝ ջրօրհների արարողությամբ:

Ջրօրհների արարողության ժամանակ ջրի մեջ իջեցվում է Ս. Խաչը, որը խորհրդանշում է Հորդանան գետում Հիսուս Քրիստոսի մկրտությունը: Այնուհետև ջրի մեջ հեղվում է Ս. Մյուռոնը, որն իր հերթին խորհրդանշում է աղավնու տեսքով Ս. Հոգու իջնելը Հիսուս Քրիստոսի վրա մկրտությունից հետո: Ջրօրհների արարողությունից հետո մյուռոնով օրհնված ջուրը բաժանվում է հավատացյալ ժողովրդին:

Ջրօրհներ

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ինչո՞ւ է տոնը Ավետում կոչվում: Ե՞րբ է այն նշվում:
2. Ապրիլի 7-ին ուրիշ ի՞նչ տոն է նշվում:
3. Հայոց եկեղեցին ե՞րբ է նշում Սուրբ Ծնունդը: Ե՞րբ է նշում Սուրբ Ծնունդը կաթոլիկ եկեղեցին: Ինչո՞վ է դա բացատրվում:
4. Ինչպե՞ս է կոչվում Սուրբ Ծննդյան նախորդ օրվա պատարագը:
5. Ինչպե՞ս են ավետում Քրիստոսի ծնունդը և ի՞նչ են պատասխանում:

բ) Առաջադրանք

Փորձեք պարզել՝ ձեր թեմի տարածքում կա՞ արդյոք Աստվածածին անունով եկեղեցի: Նկարագրեք այն:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Ավետում, Սուրբ Ծնունդ, ճրագալույց, Ջրօրհներ, Աստվածհայտնություն:

Լրացուցիչ նյութ

ՋՐՕՐՆԵՔԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՍՏՎԱԾՆԱՅՏՆՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԸ

Հունվարի 6-ին՝ Ս. Ծննդյան տոնին մատուցվող պատարագից հետո, կատարվում է ջուր օրհներու արարողությունը: Նոր Կտակարանում պատմվում է, որ Հովհաննես Մկրտիչը Հորդանան գետում քարոզում էր ու մկրտում ժողովրդին, որի համար էլ նրան անվանում են Մկրտիչ, այսինքն՝ մկրտող:

30 տարին լրանալիս Հովհաննես Մկրտչի մոտ մկրտվելու է գալիս նաև Հիսուս: Հիսուսի մկրտության ժամանակ երկնքից Սուրբ Հոգին աղավնու նման իջնում է Հիսուսի վրա, և՛ հնչում է աստվածային ձայնը՝ «Դա՛ է իմ սիրելի Որդին»:

Այսինքն՝ Հորդանան գետում մկրտության ժամանակ երկնքից հնչած ձայնով ժողովրդին հայտնվեց, որ Հիսուս Աստծու Որդին է:

Այս պատճառով տոնը կոչվում է Աստվածհայտնություն:

ՀԱՅՈՑ ԵՎԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Հայոց եկեղեցում տնօրինների կարգ սահմանված է կատարել Ս. Ծննդյան և Ս. Հարության տոներից հետո:

Տնօրինների ժամանակ քահանան օրհնում է տան ջուրը, հացը և աղը:

Քահանան օրհնված ջուրը խաչաձև ցողում է տան պատերին և խնկարկում տունը: Այնուհետև օրհնում է տան անդամներին՝ Աստծուց նրանց համար պահպանություն հայցելով:

13. Սուրբ Սարգիս

Միրելի՜ աշակերտներ, դուք շատ եք լսել **Սուրբ Սարգսի** և **աղի բլիթի** մասին:

Ով է Սուրբ Սարգիսը

Սուրբ Սարգիս

Ավանդությունը պատմում է, որ **Սարգիսը** հռոմեացի զորավար էր և ապրել է IV դարում: Դառնալով քրիստոնյա՝ նա սկսում է քարոզել քրիստոնեությունը: Սակայն գահ բարձրացած Զուլխանոս Ուրացող կայսրը սկսում է հալածել քրիստոնյաներին:

Սարգիսը ստիպված տեղափոխվում է Զայաստան: Զայոց թագավորը նրան խորհուրդ է տալիս գնալ Պարսկաստան:

Պարսից Շապուհ արքան սկզբում լավ է վերաբերում Սարգսին: Վերջինս օգնում է նրան Պարսկաստանի թշնամիների դեմ կռիվների ժամանակ:

Սակայն երբ Շապուհը իմանում է, որ նա քրիստոնյա է, պահանջում է ուրանալ քրիստոնեությունը և պաշտել կրակը: Սարգիսը հրաժարվում է: Ջայրացած Շապուհը հրամայում է սպանել նրան:

Հետագայում **Մեսրոպ Մաշտոցը Սարգիս զորավարի աճյունից** մի մասունք տեղափոխում է Զայաստան՝ **Կարբի** (Աշտարակի մոտ), և այստեղ կառուցում մեծ եկեղեցի:

Սուրբ Սարգսի տոնը Զայոց եկեղեցու **չարժական** տոներից է և նշվում է հունվարի վերջին կամ փետրվարի սկզբին:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Տոնակատարությունները

Տոնի նախօրյակին՝ ուրբաթ երեկոյան, տների դռների մոտ կամ տանիքին սկուտեղով այլուրից պատրաստված փոխինդ էին դնում:

Ժողովուրդը հավատում էր, որ այդ երեկո Սարգիս զորավարն իր ծիով անցնում է տների տանիքների վրայով: Ուրախություն և հաջողություն էր սպասվում այն տանը, որի տանիքին դրված փոխինդին կորոշմվեր Սարգիս զորավարի ծիու պայտը:

Ուրբաթ երեկոյան չամուսնացած աղջիկները և պատանիները նույն այս փոխինդից աղի բլիթ էին պատրաստում և ուտում: Գիշերը երազում ով իրենց ջուր տար, նա էլ պետք է լիներ իր փեսացուն կամ հարսնացուն:

Հայոց եկեղեցին **Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ կաթողիկոսի** բարձր տնօրինությանը Ս. Սարգսի տոնը հռչակել է նաև **Երիտասարդների օրհնության օր**:

Հարցեր և առաջադրանքեր

1. Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Սուրբ Սարգիս:
2. Ի՞նչ գիտեք Սուրբ Սարգսի մասին:
3. Ո՞վ տեղափոխեց Սուրբ Սարգսի մասունքը Հայաստան:
4. Ինչպե՞ս են նշում տոնը:

Երևանի Սուրբ Սարգիս եկեղեցին

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

ԱՐԱԳԱՏԱՍ ՍՈՒՐԲ ՍԱՐԳԻՍԸ

Ժողովրդական մտածողության մեջ Սարգիսը չի զոհվել, այլ «լույս» է դարձել և արագահաս է, ինչպես լույսը: Բոլոր նեղյալներին, գերիներին, որբերին, ճամփորդներին, վշտահարներին արագահաս կամ հարեհաս անվանված սուրբն օգնում է Աստծու առաջ իր բարեխոսությամբ:

Սակայն առավելաբար Սարգիսը ժողովրդի մեջ դիտվում է որպես զինվորականների և երիտասարդների սիրո հովանավոր ու նրանց նպատակներն իրականացնող սուրբ:

ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

14. Մուրբ Վարդանանց տոնը

Վարդանանք: Ավարայրի ճակատամարտը

Վարդան Մամիկոնյան

Ավարայրի դաշտում հայոց սպարապետ **Վարդան Մամիկոնյանից** մինչև նրա հետ միասին մարտնչած զինվորին ու զենք վերցրած շինականին ժողովուրդը հավաքաբար **Վարդանանք** է անվանում:

«Վարդանանք» ու «Ավարայր» բառերը դարձել են հերոսականության և հայրենիքի համար ճակատագրական պահերին ազգովին համախմբվելու խորհրդանիշ:

Ավարայրի ճակատամարտը տեղի է ունեցել 451 թվականի մայիսի 26-ին: Հայոց եկեղեցին, սակայն, ամեն տարի Վարդանանց տոնը կատարում է ոչ թե մայիսին, այլ Մեծ պահքից առաջ ընկած հինգշաբթի օրը:

Վարդանանց տոնը հոգևոր մի ներքին խորհրդով կապվում է սկսվող պահքի հետ: Վարդանանք աներկյուղ գնացին թշնամուն ընդառաջ և իրենց զոհեցին **հանուն հավատի և հայրենիքի**: Մեծ պահքը ևս անձնագոհություն է պահանջում: Դրա համար հարկավոր են հավատ, զորեղ ոգի և ուժեղ կամք: Ահա այս պատճառով Վարդանանց տոնը նշում են Մեծ պահքից առաջ, որպեսզի Վարդանանց ոգով զորացած, կարողանան պահքի գրկանքները կրելով հասնել մինչև Քրիստոսի Հարության տոնը՝ Ս. Ջատիկը:

Վարդանանց տոնը շարժական է: Այն նշվում է հունվարի 29-ից մինչև մարտի 4-ն ընկած ժամանակահատվածում:

Ղևոնդյանք

Վարդանանց տոնին նախորդող երեքշաբթի օրը Հայոց եկեղեցին նշում է Ղևոնդյանց տոնը: Հավաքաբար Ղևոնդյանք են անվանվում Վարդանանց շարժանը մասնակցած այն հոգևորականները, ովքեր Ավարայրից հետո հալածվեցին և նահատակվեցին պարսից արքա Հազկերտ II-ի հրամանով:

Ղևոնդյանք ներկայացնում էին եկեղեցական բոլոր աստիճանները՝ կաթողիկոսից

Ավարայրի ճակատամարտը

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

մինչև սարկավագ: Թեև նահատակ այս հոգևորականների թվում էին ժամանակի կաթողիկոս Զովսեփ Վայոցձորեցին և երկու եպիսկոպոս, սակայն ճակատամարտի մասնակից հոգևորականներին հավաքաբար անվանեցին Ղևոնդյանք՝ գյուղական քահանա Ղևոնդի անունով:

Ղևոնդ երեցին էր վիճակված Ավարայրի ճակատամարտից առաջ Վարդան Մամիկոնյանի հետ միասին ոգեշունչ խոսքով դիմել Զայոց բանակի զինվորներին: Ավարտելով իր խոսքը՝ նա պատարագ է մատուցում, այնուհետև մկրտում զինվորներին և Զաղորդություն տալիս զորքին:

Ղևոնդյանց և Վարդանանց տոների այս կապվածությունը խորհրդանշում է, որ մեր պատմության ընթացքում և հատկապես ճակատագրական պահերին՝ հայ գյուղացին, հայ զինվորն ու հայ հոգևորականը միշտ միասին են եղել:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Վարդան Մամիկոնյանին և նրա զինակիցներին հավաքաբար ի՞նչ են անվանում:
2. Ի՞նչը ստիպեց նրանց անհավասար պայքարի դուրս գալ պարսից զորքերի դեմ:
3. Ե՞րբ է նշվում Վարդանանց տոնը: Ի՞նչով է դա բացատրվում:
4. Հավաքաբար ինչպե՞ս են կոչվում Վարդանանց շարժմանը մասնակցած հոգևորականները:
4. Ո՞վ էր Ղևոնդ երեցը:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Երեց:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՅՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ՝ ՈՒՂՂՎԱԾ ԶՈՐՔԻՆ

«Արդ, աղաչում եմ ձեզ, ո՛վ իմ քաջ նիզակակիցներ. մանավանդ որ ձեզանից շատերը քաջությամբ ինձնից ավելի լավ եք և հայրենական գահի պատվով՝ ավելի բարձր. բայց երբ ձեր հոժար կամքով ինձ կարգեցիք ձեզ առաջնորդ և զորագլուխ, թող իմ խոսքերը ախորժալուր և բաղձալի թվան մեծերիդ ու փոքրերիդ ականջներին: Չերկնչենք ու չվախենանք հեթանոսների բազմությունից և ո՛չ էլ մահկանացու մարդու ահռելի սրի դեմ թիկունքներս դարձնենք. որպեսզի եթե Տերը հաղթությունը մեր ձեռքը տա, ոչնչացնենք նրանց զորությունը, որպեսզի բարձրանա ճշմարտության կողմը, իսկ եթե հասել է ժամանակը մեր կյանքը սուրբ մահով ավարտելու այս պատերազմում, ընդունենք ուրախ սրտով, միայն թե արիության ու քաջության մեջ վախկոտություն չխառնենք»:

Մահ իմացյալ անմահություն է:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

15. Բու՛ն Բարեկենդան և Մեծ Պահք

Վերընթերցե՛ք ապաշխարության խորհրդին վերաբերող դասը:

Ի՞նչ է նշանակում Բարեկենդան

Ձեզանից շատերն են կարդացել Յովհաննես Թումանյանի «Բարեկենդանը» հեքիաթը և հիշում են, թե ինչպես տանտիրուհին յուզն ու բրինձը տալիս է տան մոտով անցնող մի պատահական ճամփորդի:

Այդ ի՞նչ յուզ ու բրինձ էր, և ինչո՞ւ էր տանտերն այն բերել՝ ասելով, թե Բարեկենդանի համար է: Տանտիրուհին չէր խաբվի և նման տխուր ու ծիծաղելի վիճակի մեջ չէր ընկնի, եթե իմանար Բարեկենդանի մասին:

Բարեկենդան բառը կազմված է «բարի» ու «կենդանություն» բառերից և գրաբարում նշանակել է ուրախություն:

Բարեկենդանին մարդիկ իրար հյուր են գնում կամ ամբողջ ընտանիքով հավաքվում տոնական սեղանների մոտ և ուրախանում: Այս տոնի գլխավոր ուտելիքը յուզով փլավն է: Այս փլավի համար էր Թումանյանի հերոսը յուզ ու բրինձ բերել:

Բուն Բարեկենդանը միշտ տոնվում է կիրակի օրը և ավարտվում նույն օրը երեկոյան: Հաջորդ երկուշաբթի առավոտից սկսվում է **Մեծ պահքը**:

Բոլոր մեծ տոներին նախորդող կիրակին կոչվում է Բարեկենդան, իսկ Մեծ պահքին նախորդող կիրակին, մյուսներից տարբերելու համար, կոչվում է **Բուն Բարեկենդան**:

Մեծ պահք, կամ ինչու են պաս պահում

Երբեմն մեր ընկերներից կամ հարազատներից, իսկ ավելի հաճախ տատիկներից ու պապիկներից ժամանակ առ ժամանակ լսում ենք հետևյալ խոսքերը. «Մի՛ս չեմ ուտում, պասի մեջ եմ», կամ «Յուզոտ ոչինչ չառաջարկես, պաս եմ պահում»: Ի՞նչն է պատճառը, որ նրանք կենդանական ծագում ունեցող կերակուրներից հրաժարվում են:

Եկեղեցին բացատրում է, որ Մեծ պահքն ունի **հոգևոր** և **մարմնական** (նյութական) իմաստ: Հոգևոր իմաստով՝ մարդիկ, պահք պահելով, ապաշխարում են, այսինքն՝ զղջում են իրենց գործած մեղքերի համար: Մարմնական իմաստով՝ նրանք մարմինը մաքրում են վնասակար և ավելորդ

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Այուրներից, հաճախ նաև հրաժարվում իրենց նախասիրած կերակուրներից ու խորտիկներից:

Պահքի կարևոր լինելը մարդկանց ցույց է տվել Քրիստոս: Նա անապատում 40 օր պահքի մեջ է անցկացրել: **Մարդիկ Հիսուս Քրիստոսի օրինակով են պահում Մեծ պահքը:**

Մեծ պահքի 40 օրերից հետո սկսվում է Ջատկին նախորդող շաբաթը՝ Ավագ շաբաթը, որի ընթացքում մարդիկ նույնպես պահք են պահում: Մեծ պահքն ավարտվում է Ջատկի՝ **Քրիստոսի Հարության** ուրախ տոնով:

Հարցեր և առաջադրանքեր

1. Ի՞նչ է նշանակում Բարեկենդան:
2. Ինչպե՞ս են տոնում Բարեկենդանը:
3. Ինչո՞ւ է քրիստոնյան պասս պահում:
4. Հիսուսն անապատում պահքի 40 օր է անցկացրել: Ի՞նչ կապ կա պահքի և ապաշխարության խորհրդի միջև:
5. Ո՞ր տոնին է հետևում Մեծ պահքը: Որքա՞ն է տևում այն:
6. Ի՞նչ կերակուրներից են հրաժարվում պահքի ժամանակ:
7. Ժողովրդին սիրելի ո՞ր տոնն է անմիջապես հաջորդում Մեծ պահքին:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Բարեկենդան, Մեծ պահք, Ավագ շաբաթ:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

Հին ժամանակներում Հայոց աշխարհում Բարեկենդանը տոնվել է մեծ տոնախմբություններով ու խրախճանքներով: Այդ օրը կազմակերպվել են մրցումներ, խաղեր ու դիմակահանդեսներ, որոնց մասնակցում էին երեխաները, պատանիները, կանայք ու տղամարդիկ: Խաղերը տեղի էին ունենում տներում, բակերում, հրապարակներում:

Կերպարանափոխված կամ դիմակավորված խմբերով զվարճախաղերը և թատերական ներկայացումները Բարեկենդանի առավել սիրված հանդիսություններն էին: Դրանց մասնակցում էին բոլորը: Երեկոյան, երբ խնջույքներից հոգնած մեծահասակները հավաքվում էին տանը, դուռը թափով բացվում և աղմուկով, երգով, թմբուկով ներս էր խուժում դիմակավորված երեխաների խումբը: Տղաները հագած էին լինում աղջիկների հագուստ, փոքրերը մեծի: Արտաքինը պիտի հնարավորին չափ ծիծաղաշարժ լիներ: Երեխաները տեսարան էին ներկայացնում գյուղի կյանքից կամ բեմադրում որևէ սրամիտ սյուժե:

Մեծահասակների ներկայացումների սյուժեները, անշուշտ, ավելի բարդ էին: Բարեկենդանի օրերին նշվում էր Վարդան զորավարի տոնը, և այդ ժամանակ հաճախ էին ներկայացվում դրվագներ Ավարայրի ճակատամարտից:

Բարեկենդանի տոնին նվիրված շատ խաղեր ու դիմակահանդեսներ գոյություն ունեն նաև եվրոպական մի շարք երկրներում:

Բարեկենդան

16. Տյառնընդառաջ

Ինչու է կոչվում Տյառնընդառաջ

Սուրբ Ծննդյան տոներից հետո անհամբերությամբ սպասում ենք ուրախ հանդիսություններով հարուստ **փետրվարի 14-ին**: Նախորդ օրը երեկոյան սկսվում և հաջորդ օրն ավարտվում է **Տյառնընդառաջի տոնը**, որը ժողովրդի մեջ հայտնի է նաև **Տրնդեզ** անունով:

Տյառնընդառաջ նշանակում է **Տիրոջն** ընդառաջ: Տոնը նվիրված է քառասնօրյա Հիսուսին տաճար բերելուն:

Տոնի իմաստը

Հին ժամանակներում գոյություն ուներ մի կարգ, ըստ որի ծնողներն առաջնեկ տղա երեխային քառասուն օրականում տանում էին տաճար:

Հովսեփն ու Մարիամը քառասուն օրական մանուկ Հիսուսին նույնպես տարան տաճար: Այստեղ նրանց ընդառաջ եկավ Սիմեոն անունով մի ծերունի:

Սիմեոն ծերունին գրկում է մանուկ Հիսուսին

Տյառնընդառաջ

Սիմեոնն արդար ու ազնիվ մարդ էր: Նոր Կտակարանում գրված է, որ Աստված ընդառաջել էր Սիմեոնի խնդրանքին՝ ապրել այնքան, մինչև տեսնի մարդկության Փրկչի ծնունդը: Հիսուսին տեսնելով՝ Սիմեոնը հասկանում է, որ կատարվել է իր խնդրանքը: Սպիտակահեր ծերունին գրկում է մանուկ Հիսուսին և ասում, որ նա փրկություն ու լույս կլինի մարդկանց համար: Նույն այս մաղթանքով ու աղոթքով մանուկ Հիսուսին ընդառաջ է ելնում Աննա մարգարետուհին, որը նույնպես իր կյանքի մեծ մասն ապրել էր տաճարում՝ սպասելով Փրկչին:

ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Տոնակատարությունը

Արարողությունները եկեղեցում սկսվում են փետրվարի 13-ի երեկոյան ժամերգությամբ, որից հետո եկեղեցում ներկա գտնվողները վառվող մոմերով վերադառնում են իրենց տները:

Տոնակատարությունները շարունակվում են տների բակերում, որտեղ եկեղեցուց բերված կրակով խարույկներ են վառում: Դրանք ասես ցրում են ձմռան ցուրտն ու մթությունը և ավետում գարնան գալուստը: Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությամբ Տյառնընդառաջը հաստատվել է իբրև նորապսակների և նորակազմ ընտանիքների օրհնության օր:

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Տյառնընդառաջ:
2. Ե՞րբ է այն նշվում:
3. Ո՞վ ընդառաջ գնաց մանուկ Հիսուսին:

բ) Առաջադրանք

Սկարագրե՛ք, թե ինչպես է ձեզ մոտ նշվում Տյառնընդառաջի տոնը:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Տյառնընդառաջ:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

Տյառնընդառաջի ժամանակ խարույկ էին վառում: Փայտը կամ մեկ այլ վառելիք բերում էին նշանված ու նորապսակ երիտասարդները: Քահանայի օրհնությունից հետո վառում էին եկեղեցու բակի մեծ խարույկը: Կրակը վառելու պատվավոր իրավունքը պատկանում էր այդ տարի ամուսնացած նորափեսաներին: Ամբողջ ժողովուրդն այստեղ էր հավաքվում՝ իրենց հետ փայտեր բերելով: Կրակը թեժացնելով՝ նրանք միմյանց կոչ էին անում «ձմեռը վառել»:

Տարածված էր այն պատկերացումը, թե Տյառնընդառաջի հետ վերջանում է «ձմռան քառասունքը»:

Գեղարդատվանց, XIII դար

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

17. Ծաղկազարդ

Տոնի իմաստը

Եթե Չատկին նախորդող կիրակի օրը գնաք եկեղեցի, ապա կտեսնեք, որ այն զարդարված է բարդու կամ ուռենու ճյուղերով:

Խաչվելուց և հարություն առնելուց առաջ Հիսուս Քրիստոսը վերջին անգամ գնաց Երուսաղեմ:

Քաղաք մտնող Հիսուսին ժողովուրդը դիմավորեց մեծ ուրախությամբ՝ որպես իր Փրկչի: Շատերը նրա առջև ծառերի ճյուղեր և նույնիսկ իրենց զգեստներն էին փռում:

Հիսուսի մուտքը Երուսաղեմ

Հին աշխարհում ընդունված էր թագավորների ճանապարհը զարդարել գորգերով, ծաղիկներով: Այս ձևով մարդիկ արտահայտում էին իրենց սերն ու հավատը Քրիստոսի նկատմամբ:

Ահա այս իրադարձությանն է նվիրված տոնը, որը կոչվում է **Ծաղկազարդ**: Ծաղկազարդը Հայոց եկեղեցու շարժական տոներից է և, ինչպես արդեն ասացինք, նշվում է Չատկից մեկ շաբաթ առաջ ընկնող կիրակի օրը:

Տոնակատարությունը

Ծաղկազարդը նաև ժողովրդական ամենասիրված տոներից է: Տոնից առաջ երեկոյան երիտասարդները ուռենու ճյուղեր էին կտրում և բերում եկեղեցի:

Վառվող մոմերի պայծառությամբ լուսավորված եկեղեցուն քահանան օրհնում էր ճյուղերը, որից հետո դրանք բաժանում էին ներկաներին: Մարդիկ այդ ճյուղերը պահում էին տանը, դնում ամբարների և կարասների մեջ, որպեսզի հիվանդությունները վերանան և տարին առատ լինի բերք ու բարիքով:

Ծաղկազարդը շատ էին սիրում հատկապես նորապսակ հարսները: Ամուսնանալուց հետո առաջին անգամ այդ տոնին նրանք գնում էին իրենց հայրական տուն՝ հարազատներին այցելության:

ՆԱՅՈՅ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի օրհնությամբ Ծաղկազարդի օրը հաստատվել է որպես մանուկների օրհնության օր:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ծաղկազարդի օրը եկեղեցի մտնելիս ի՞նչն է ուշադրություն գրավում:
2. Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Ծաղկազարդ:
3. Ե՞րբ է նշվում Ծաղկազարդը և ո՞ր տոնից առաջ:
4. Ինչպե՞ս է ժողովուրդը նշում Ծաղկազարդը: Նկարագրե՛ք:
5. Ինչո՞ւ էր այն սիրելի տոն հատկապես նորապսակ հարսների համար:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Ծաղկազարդ:

Լրացուցիչ նյութ

ԱՎԱԳ ՇԱԲԱԹ

Ծաղկազարդի հաջորդ շաբաթը կոչվում է Ավագ: Այն հիշատակությունն է Երուսաղեմ մտնելուց հետո Քրիստոսի երկրային կյանքի վերջին յոթ օրերի իրադարձությունների և նախապատրաստությունը՝ Քրիստոսի Հարության: Շաբաթը կոչվում է Ավագ, որովհետև ամենամեծն ու նշանակալիկն է հիշատակվող դեպքերի թե՛ կարևորությամբ և թե՛ խորհրդով: Ինչպես ողջ շաբաթը, այնպես և յոթ օրերից յուրաքանչյուրը բնորոշվում է «Ավագ» անունով: Ավագ շաբաթվա իրադարձությունները ներկայացնում են Հիսուսի՝ հանուն մարդկության սիրո ու փրկության կատարած Ինքնագոհողությունը՝ չարչարանքները, խաչին գամվելը, մահը և թաղվելը: Այդ օրերին եկեղեցին վերապրում է մարդկության անցած ուղին՝ դրախտային երանավետ կյանքից, անհնազանդության անկումից մինչև Քրիստոսի հարությանը պարզևած փրկության հուսառատ պահը, շնորհն ու օրհնությունը:

«Հայաստան»

18. Սուրբ Հարություն կամ Չատիկ

Հիսուս Քրիստոսի հարությունը

Հարության տոները կատարվում են մեծ հանդիսավորությամբ ու ժողովրդական տոնախմբությամբ:

Տոնակատարությունը

Սուրբ Հարությանը կամ Չատիկին նախորդող շաբաթ երեկոյան եկեղեցում կատարվում է **ճրագալույցի** պատարագ: Այդ երեկո և հաջորդ օրերին մարդիկ, հանդիպելով իրար, միմյանց են փոխանցում Հարության ավետիսը՝ ասելով՝ «*Քրիստոս հարյավ ի մեռելոց*» (Քրիստոսը հարություն առավ մահացածներից): Այս խոսքերին հետևում է դիմացինի պատասխանը՝ «*Օրհնյալ է հարությունը Քրիստոսի*»:

Ճրագալույցի պատարագից հետո ամեն մի ընտանիքում պահքի (պասի) ավարտը նշանավորող տոնական սեղան է բացվում: Սեղանի զարդը **Չատիկ կարմիր ձու**ն է: Մարդիկ միմյանց տոնի առթիվ կարմիր ներկած ձու են նվիրում:

Այս տոնի նախօրյակին ավարտվում է **Մեծ պահքի** շրջանը, և սկսվում են **Չատիկի** կամ **Քրիստոսի Սուրբ Հարության** տոնի ուրախ նախապատրաստությունները:

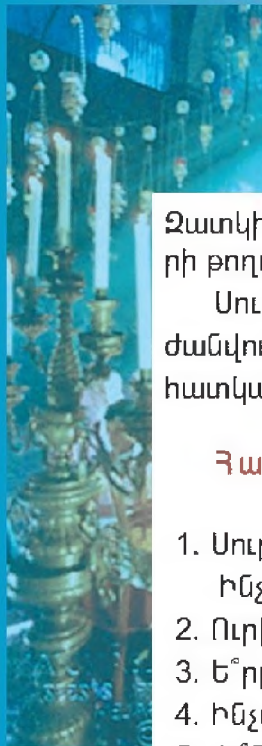
Տոնի իմաստը

Վերհիշենք, թե ինչ հանդիսավորությամբ է նշվում Սուրբ Ծնունդը՝ Հիսուս Քրիստոսի ծննդյան տոնը:

Սուրբ Ծնունդը և Սուրբ Հարությունը եկեղեցու ամենակարևոր տոներն են:

Նոր Կտակարանում ասվում էր, որ խաչելությունից ու մահվանից հետո երրորդ օրը **Հիսուս հարություն առավ**: Խաչի վրա թափված արյամբ և հարությամբ Քրիստոսը մարդկության առջև բացեց փրկության ճանապարհը: Խաչված Հիսուս Քրիստոսի հարություն առնելը բոլոր քրիստոնյաների համար նույնքան կարևոր է, որքան ծնունդը:

Այդ իսկ պատճառով Սուրբ Ծննդյան և

ՆԱՅՈՑ ԵՆԵՂՆՅՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Ջատկի ձուն կարմիր ներկելը խորհրդանշում է խաչի վրա մարդկանց մեղքերի թողության համար Հիսուսի թափած արյունը:

Սուրբ Հարության տոնին առաջներում մատաղ էին անում: Մատաղը բաժանվում էր կիրակի օրը՝ զատկական պատարագից հետո: Այն տրվում էր հատկապես աղքատներին ու կարիքավորներին:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Սուրբ Ծնունդը և Սուրբ Հարությունը եկեղեցու ամենակարևոր տոներն են: Ինչո՞ւ:
2. Ուրիշ ինչպե՞ս է կոչվում Սուրբ Հարությունը:
3. Ե՞րբ և ինչպե՞ս էր սկսվում Ջատկի տոնակատարությունը:
4. Ինչպե՞ս են մարդիկ ողջունում իրար տոնի օրը:
5. Ի՞նչն է պահքի ավարտը նշանավորող սեղանի զարդը: Ի՞նչ է այն խորհրդանշում:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Մեծ պահք, Ջատիկ:

ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

19. Համբարձման տոնը

Հիսուս Քրիստոսի համբարձումը

Համբարձումն եկավ, ծաղկունքը ավան
Ջուզել են հանդեր նախշուն գորգերով:
Փունջ-փունջ աղջիկներ սարերը ելան
Վիճակ հանելու աշխույժ երգերով:

(Հովհ. Թումանյանի «Անուշ» պոեմից)

Տոնի իմաստը

Պոեմում նկարագրված է Համբարձման տոնը:

Խաչելությունից հետո հարություն առնելով՝ Հիսուս Քրիստոս երկրում մնաց և քառասուն օր: Այդ ընթացքում հանդիպելով առաքյալներին՝ պատվիրում է նրանց գնալ Ձիթենյաց լեռը: Այստեղ Հիսուս օրհնում է առաքյալներին, պատվիրում քարոզել, տա-

րածել քրիստոնեությունը: Այնուհետև ևս համբարձվում, բարձրանում է երկինք:

Երկրից երկինք Հիսուսի փոխադրվելը Նոր Կտակարանում անվանվում է **Համբարձում**:

Համբարձման տոնը Հայոց եկեղեցու **շարժական տոներից** է: Եկեղեցին այն կատարում է Ձատկին հաջորդող քառասուներորդ օրը:

Տոնակատարությունները

Համբարձման տոնին նախորդող գիշերը ժողովուրդն անվանում է Համբարձման գիշեր:

Այդ օրն աղջիկները ծաղիկներ էին հավաքում և յոթ աղբյուրից ջուր լցնում մի ամանի մեջ: Հավաքված ծաղիկներով փունջ էին կապում և նրանով ծածկում սափորի բերանը: Գիշերը սափորը դնում էին դրսում, բաց երկնքի ներքո, որ այն ծածկվի Համբարձման գիշերվա ցողով:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Առավոտյան աղջիկները տարբեր բանաստեղծական քառյակներ էին գրում և լցնում այս սափորի մեջ: Այնուհետև նրանք հերթով հանում էին և երգածայն կարդում այդ քառյակներն այն հավատով, թե նրանց մեջ ինչ գրված է, այդ էլ կիրականանա: Ահա այդ պատճառով դրանք կոչվում են **վիճակի երգեր**: Այսինքն, իբրև թե քառյակում գրվածն է վիճակված լինելու դրանք հանող աղջիկներին:

Երջանիկ ապագայի հույսով վիճակ գցելու այս գեղեցիկ սովորույթը ժողովրդի մեջ հայտնի է «Ջան գյուլում» անունով:

*Դե հանիր, աղչի,
վիճակն ի բարին,
երգերով գովենք
էն իգիթ յարին:*

կամ

*Եկավ Համբարձում
Ծաղկով զարդարված,
Մեր բախտին հարցում.
- Ո՞վ է մեզ գրրված:*

(Հովհ. Թումանյանի «Անուշ» պոեմից)

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Բառացի ի՞նչ է նշանակում համբարձվել:
2. Հարություն առնելուց քանի՞ օր հետո Հիսուս Քրիստոսը համբարձվեց երկինք:
3. Ո՞ր տոնին է հաջորդում Համբարձման տոնը:
4. Ինչո՞վ է առանձնանում Համբարձման տոնին նախորդող գիշերը: Ինչպե՞ս է այն կոչվում:
5. Ինչպե՞ս էին աղջիկները նախապատրաստվում Համբարձման տոնին:
6. Ո՞ր երգերն են անվանում վիճակի երգեր:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Համբարձում, Համբարձման գիշեր, վիճակի երգեր:

ՆԱՅՈՑ ԵՎԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

20. Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածնի տոնը

Հայ Առաքելական Եկեղեցու տոնացույցով սահմանված են նաև եկեղեցուն նվիրված տոներ: Դրանցից երկուսը վերաբերում են Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարին: **Առաջին** տոնը նվիրված է Մայր տաճարի **նավակատիքի*** հիշատակին: Այն **կոչվում է Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածնի տոն: Երկրորդը** Ս.Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքին է նվիրված և կոչվում է Շողակաթի տոն:

Մայր տաճարը

Մենք արդեն գիտենք, որ 301 թվականին Հայոց երկրում քրիստոնեությունը հռչակվում է պետական կրոն:

Մայրաքաղաք Վաղարշապատում այդ ժամանակ կառուցվում է **Մայր տաճարը:**

Պատմիչ **Ագաթանգեղոսը** գրում է, որ **Խոր Վիրապից** դուրս գալուց հետո **Գրիգոր**

Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքը

Ս. Էջմիածին, Մայր տաճար

Լուսավորիչը 60 օր շարունակ քարոզում և ուսուցանում էր մարդկանց: Քարոզչության վերջին օրը, գիշերով նրան մի տեսիլք է երևում: Երկնքից հայտնվում է Հիսուս Քրիստոսը՝ լույսի չորս սյուների մեջ: Նա իջնում է արքունի պալատի դռան մոտ և մատնացույց անում այն տեղը, որտեղ պետք է հիմնադրվեր Մայր տաճարը: Տեսիլքից որոշ ժամանակ անց Տրդատ III արքան և Գրիգոր Լուսավորիչը **Միածնի իջնելու** վայրում սկսում են կառուցել եկեղեցի: Շինարարությունը տևում է երկու տարի և ավարտվում 303 թվականին:

Կառուցված **եկեղեցին կոչվում է Կաթուղիկե** և բոլոր հայերի համար ընդհանուր, մայր եկեղեցի է: Հետագայում եկեղեցին կոչվեց **Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածին:**

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Տոնի իմաստը

Կաթողիկե Սուրբ Էջմիածնի տոնը մեծ իմաստ է պարունակում:

Կաթողիկե Սուրբ Էջմիածինը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նստավայրն է, մեր եկեղեցու **Մայր Աթոռը**: Նա սրբավայր է և ուխտատեղի բոլոր հայերի համար: Սուրբ Էջմիածինը միավորում է աշխարհասփյուռ հայությանը, նրա համար հանդիսանում որպես հավատի ոգեշնչման մշտական աղբյուր:

Կաթողիկե Սուրբ Էջմիածնի տոնը Հայ Առաքելական Եկեղեցին նշում է Ջատկին հաջորդող 65-րդ օրը:

Լրացուցիչ նյութ

ՄՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄԸ

Էջմիածնի Մայր տաճարը կառուցվել է ըստ այն տեսիլքի, որին ականատես եղավ Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչը խոր Վիրապից դուրս գալուց հետո: Ազաթանգեղոսը պատմում է, որ կեսգիշերին, երբ բոլորը խոր քնի մեջ էին, արթուն Լուսավորիչը պայթյունի ձայն է լսում: Հանկարծ երկինքը բացվում է, լույսի շողեր են ճառագում, և լուսեղեն կերպարանքով Աստծու Միածին Որդին, երկնքից իջնելով, կանչում է նրան: Այնուհետև Աստծու Միածին Որդին գետնին գծում է մի սքանչելի եկեղեցու հատակագիծ, մանրամասն ցույց տալիս սյուների տեղերը, կամարների կառուցման ձևը, գմբեթն ու խաչերը: Գրիգոր Լուսավորչի այս տեսիլքի համաձայն՝ կառուցված տաճարը կոչվեց Սուրբ Էջմիածին, այսինքն՝ Միածնի իջած տեղը:

Ս. Էջմիածին, Մեռոնօրինք

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Հայ Առաքելական Եկեղեցու տոնացույցով որո՞նք են Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարին նվիրված տոները:
2. Հայաստանում ե՞րբ է քրիստոնեությունը հռչակվել պետական կրոն:
3. Պատմիչ Ագաթանգեղոսը ի՞նչ է մեզ հայտնում Մայր տաճարի կառուցման մասին:
4. Ե՞րբ է ավարտվել Մայր տաճարի շինարարությունը:
5. Հայերի համար ի՞նչ է խորհրդանշում Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածինը:

բ) Յուրացնենք նոր բառերը և հասկացությունները

1. Ի՞նչ է նշանակում նավակատիք:
2. Ո՞ր իրադարձություններին են նվիրված Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածնի և Շողակաթի տոները:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածնի տոն, նավակատիք, Շողակաթի տոն:

Բառարան

Նավակատիք – եկեղեցին բացելու օժման հանդիսավոր արարողությունը:

Էջմիածին – իջավ Միածին Որդին:

ՀԱՅՈՑ ԵՎԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

21. Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը: Վարդավառ

Հիսուս Քրիստոսի պայծառակերպությունը

Տոնակատարությունը

Վարդավառի տոնին մեծ ու փոքր, տղամարդ ու կին կծերով, սափորներով և դուլլերով իրար վրա ջուր են լցնում: Ասում են, որ ջրային այս խաղերը սկսվել են դեռ ջրհեղեղի ժամանակներից: Հնում այս տոնին ծաղիկներ էին հավաքում, փնջեր կազմում և միմյանց նվիրում: Ամենից պայծառ, հոտավետ ու գեղեցիկ ծաղիկը վարդն է: Այն համարվում է ծաղիկների թագուհին և, ի պատիվ վարդի, տոնը անվանել են Վարդավառ:

Տոնին նվիրված բազմաթիվ ժողովրդական երգեր կան:

Երգերից մեկում ասվում է. «Վարդն է բացվել Վարդավառի կիրակին»:

Հայոց եկեղեցին Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը կամ Վարդավառը տոնում է հունիսի 28-ից օգոստոսի 1-ն ընկած ժամանակահատվածում:

Տոնի իմաստը

Հիսուս Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը, որը հայտնի է նաև Վարդավառ անունով, Հայոց եկեղեցու հինգ տաղավար տոներից է:

Պայծառակերպությունն նշանակում է պայծառ կերպարանք, պայծառ տեսք ունենալ:

Նոր Կտակարանում գրված է, որ Քրիստոս Հովհաննես, Հակոբոս և Պետրոս առաքյալների հետ բարձրանում է Թաբոր լեռը: Այստեղ Հիսուս աղոթում է, որից հետո Նրա դեմքը սկսում է փայլել Արեգակի նման, իսկ զգեստները սպիտակում են լույսի պես:

Պայծառակերպվելով՝ Քրիստոս ոչ միայն հայտնում է Իր Աստծու Որդի լինելը, այլև ցանկանում է ասել, որ այդպես պայծառ և լուսավոր կլինեն բոլոր արդար ու ազնիվ մարդիկ:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Չարցեր և առաջադրանքներ

Չիշենք

1. Ինչո՞ւ է տոնը կոչվում Պայծառակերպություն:
2. Ո՞րն է տոնի իմաստը:
3. Ի՞նչ է նշանակում Վարդավառ:
4. Ինչպե՞ս է ընթանում տոնակատարությունը:

Չարստացնենք մեր բառապաշարը

Պայծառակերպություն, Վարդավառ, Թաբոր լեռ:

Լրացուցիչ նյութ

Ինչպես ձմռան ցուրտն ու մռայլությունն է մի պահ ցրվում Տրնդեզի կրակով, այնպես էլ ամառվա շոգն ու տապը՝ Վարդավառին իրար վրա ցանվող ջրով: Վարդավառի ջրային խաղերը հնում սկսվում էին աղավնի թռցնելով: Ինչպես հիշում եք, Նոյի ուղարկած աղավնին վերադարձավ՝ բերելով կտուցին պահած ձիթենու մի ճյուղ: Տեսնելով այդ ճյուղը՝ Նոյը հասկացավ, որ ջրերն աստիճանաբար ցամաքում են:

Ավանդության համաձայն՝ այս տոնը հաստատել է Նոյ Նահապետը: Նա պատվիրել է իր որդիներին տարին մեկ անգամ իրար վրա ջուր լցնել, որպեսզի չմոռանան ջրհեղեղը:

ՆԱՅՈՅ ԵՆԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

22. Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման տոնը: Խաղողօրհնեք

Վերընթերցեք Հաղորդության խորհրդին վերաբերող դասը:

Մարիամ Աստվածածնի նիւնը

տասնհինգ տարի: Այդ տարիների ընթացքում նա Հիսուսին չընդունողների կողմից ենթարկվում է բազում հալածանքների:

Մի օր նրան հայտնվում է Գաբրիել հրեշտակը, որ տարիներ առաջ ավետել էր Հիսուսի ծննդյան մասին: Իսկ այժմ եկել էր հայտնելու, որ շուտով կավարտվի Մարիամի երկրային կյանքը:

Լսելով այս մասին՝ Մարիամը *վերջին անգամ ելնում է Ձիթենյաց լեռը*, ապա վերադառնում տուն: Առաքյալները գալիս են Մարիամին հրաժեշտ տալու, որոնց ներկայությամբ էլ նա մահանում է:

Առաքյալներից Բարդուղիմեոսը ուշանում է հուղարկավորությունից: Նրան մխիթարելու համար որոշում են բացել գերեզմանը, որը գտնվում էր քարայրում: Երբ բացում են, տեսնում են, որ այն դատարկ է: Առաքյալները հասկանում են, որ Մարիամը նույնպես երկինք է բարձրացել: Եկեղեցին Մարիամի երկրային կյանքի վախճանը անվանում է **վերափոխում** բառով, որը նշանակում է վեր փոխվել, վեր փոխադրվել:

Երբ Նոյն իջավ Արարատի գագաթից, նրա առջև բացվեց մի հիասքանչ դաշտ: Այստեղ նա տնկեց խաղողի առաջին որթատունկը:

Աստվածաշունչն այսպես է ներկայացնում խաղողագործության սկիզբը Հայոց աշխարհում:

Խաղողի նշանակությունը մեր ժողովրդի կյանքում այնքան մեծ է, որ նոր հասած խաղողը թույլատրվում է ուտել միայն եկեղեցում օրհնելուց հետո:

Խաղողի օրհնությունը տեղի է ունենում Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման տոնի ժամանակ:

Ինչու է կոչվում Վերափոխման տոն

Խաչի վրա Հիսուս Քրիստոս Հովհաննես առաքյալի խնամքին է հանձնում մորը՝ Մարիամ Աստվածածնին:

Ըստ ավանդության՝ Քրիստոսի խաչելությունից հետո Մարիամը ապրում է Լս

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Վերափոխումը Հայոց եկեղեցու տաղավար հինգ տոներից է: Այն շարժական է և նշվում է օգոստոսի 15-ի մոտակա կիրակի օրը:

Տոնակատարությունները

Վերափոխման տոնին եկեղեցում կատարվում է նաև **խաղողի օրհնությունը**, որից հետո է միայն թույլատրվում խաղող ուտել:

Քրիստոս իրեն համեմատում էր խաղողի վազի՝ որթատունցի հետ: Խաղողից է պատրաստվում նաև գինին: Քրիստոս, Խորհրդավոր (Վերջին) ընթրիքի ժամանակ գինին տալով աշակերտներին, ասաց. *«Այս է իմ արյունը»*: Ահա թե ինչու Հայոց եկեղեցին, օրհնելով խաղողը, խաղողի միջոցով օրհնում է տարվա ամբողջ բերքը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Ե՞րբ է նշվում Վերափոխման տոնը:
2. Ո՞վ է խաղողագործության սկզբնավորողը Հայոց երկրում:
3. Եկեղեցական ո՞ր տոնի հետ է համընկնում Խաղողօրհները:
4. Ինչպե՞ս է բացատրվում տոնի անունը:
5. Վերիիշե՞ք, թե Հայոց եկեղեցու ո՞ր խորհրդի կատարման ժամանակ է օգտագործվում գինին: Ինչպիսի՞ն պետք է լինի գինին այդ դեպքում:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Վերափոխում, Խաղողօրհներ:

ՀԱՅՈՑ ԵՎԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

ՃՈՒՔԱՂ

Աստվածաշունչը պատվիրում է բերքահավաքի ժամանակ այգիների ամբողջ բերքը չհավաքել, այլ մի փոքր մասը թողնել դաշտում՝ աղբատների ու կարիքավորների համար: Ահա թե ինչու ցորենը հավաքելիս արտերի եզրերը չէին հնձում: Նույն ձևով ողկույզներ էին թողնում նաև խաղողի վազերին: Կարիքավորների համար թողնված այս բերքն անվանվում է ճռաքաղ: ճռաքաղ նշանակում է բերքահավաքից հետո դաշտում թողնված բերքի մնացորդի հավաքումը:

Անվանումն առաջացել է ճիռ բառից, այդպես էին կոչում խաղողի վազի վրա մնացած փոքրիկ ու սակավահատիկ ողկույզները: Դրանք թողնում էին ոչ միայն կարիքավորների, այլև թռչունների ու վայրի կենդանիների համար:

Տիրամոր վերափոխումը

23. Խաչվերաց

Եթե մեծահասակներին հարցնեք, թե սեպտեմբերի կեսին ի՞նչ հայտնի տոն կա, նրանք կասեն, որ դա **խաչվերաց** կամ **Սուրբ Խաչի տոնն** է:

Տոնի իմաստը

Խաչվերաց նշանակում է խաչը վեր բարձրացնել: Տոնը նվիրված է երկու կարևոր իրադարձությունների: Քրիստոսի համբարձումից հետո Հակոբոս առաքյալը Երուսաղեմում մի արարողության ժամանակ Հիսուսի խաչափայտը փառաբանելու* համար այն վեր է բարձրացնում: Խաչափայտի հետ կապված մյուս կարևոր իրադարձությունը վերաբերում է Հիսուս Քրիստոսի խաչափայտը գերությունից վերադարձնելուն: 614 թ. պարսից խոսրով թագավորը գրավում է Երուսաղեմը: Նա ավերում և թալանում է քաղաքը՝ իր հետ տանելով նաև Սուրբ Հարություն տաճարում պահվող Քրիստոսի խաչափայտը:

Բյուզանդիայի Հերակլ կայսրը մեծ զորք է հավաքում և 631 թ. սեպտեմբերի 14-ին խաչափայտն ազատում գերությունից:

Խաչափայտի ազատագրմանը մասնակցել է նաև հայկական զորքը: Հերակլ կայսրը, զորքով խաչափայտն ազատելու գնալիս, անցնում է նաև Հայաստանի տարածքով: Նրան մեծապես օգնում են հայոց իշխանները և հատկապես **Սյունյաց Բյուրեղ** իշխանուհին: Երբ Հերակլը թնամուն հաղթելուց և խաչափայտն ազատելուց հետո ետ է դառնում, ի նշան երախտագիտության, այս իշխանուհուն տալիս է Քրիստոսի խաչափայտից մի մասունք (կտոր):

Հանդիսավոր արարողություններով, ի տես ճանապարհին հավաքված ժողովրդի, խաչափայտը վեր բարձրացնելով Հերակլը այն վերադարձնում է Երուսաղեմի **Սուրբ Հարություն** տաճար:

Ի հիշատակ խաչափայտը վեր բարձրացնելու այս երկու իրադարձությունների՝ տոնը կոչվում է խաչվերաց, այսինքն՝ խաչի վեր բարձրացում:

Մասունքով խաչ

Խաչքար Նորավանքից
Քանդակագործ՝ Մովսիկ

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Տոնակատարությունները

Խաչվերացի տոնին՝ երեկոյան ժամերգությունից հետո, հայկական եկեղեցիներում խաչը զարդարում են ռեհանով: Ջարդարված խաչը հոգևորականներն ու ժողովուրդը դուրս են հանում բակ և պտտեցնում եկեղեցու շուրջը՝ օրհնելով աշխարհի չորս կողմերը:

Ռեհանով զարդարված խաչը այսպես հանդիսավորությամբ պտտեցնելը խորհրդանշում է Հայոց աշխարհի ծաղկազարդ դաշտերով ու լեռներով խաչափայտը գերությունից հետ դարձնելը:

Խաչվերացը Հայոց եկեղեցու տաղավար հինգ տոներից է և նշվում է սեպտեմբերի 14-ի մոտակա կիրակի օրը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Բառացի ի՞նչ է նշանակում խաչվերաց:
2. Ո՞ր իրադարձություններին է նվիրված տոնը:
3. Հայոց ո՞ր իշխանուհին աջակցեց կայսրին և ի՞նչ ստացավ կայսրից՝ ի նշան երախտագիտության:
4. Ինչպե՞ս է կատարվում խաչվերաց տոնի արարողությունը հայկական եկեղեցիներում: Ի՞նչ է այն խորհրդանշում:
5. Ե՞րբ է նշվում խաչվերացի տոնը:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Խաչվերաց, խաչափայտ, մասունք:

Բառարան

Փառաբանել – մեծարել, փառքի արժանացնել:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

Մայիս ամսին նշվող կարևոր տոներից է Սուրբ Խաչի երևման տոնը: Այն հիշատակությունն է Երուսաղեմի երկնքում խաչանման լույսի երևման:

351 թ. մայիսի 7-ին՝ ցերեկվա երրորդ ժամին, այսինքն՝ առավոտյան ժամը 9-ին, Երուսաղեմի երկինքը փայլատակում է տերունական Խաչի նշանով, որը հայտնվելով՝ տարածվում է Գողգոթայից մինչև Ջիթենյաց լեռը: Խաչի պայծառ երևումից մթազնում է անգամ արեգակի լույսը: Խաչանշան լույսը երևացել էր դեռևս Քրիստոսի Խաչափայտի առաջին անգամ երևան գալու ժամանակ: Այս անգամ նույնպես Խաչի նշանը Երուսաղեմի երկնքում տեսնում են բազմաթիվ մարդիկ, և շատերը դարձի են գալիս: Երկնային այս հրաշքի առիթով Երուսաղեմի այդ ժամանակվա հայրապետ Կյուրեղ Երուսաղեմցին նամակ է ուղարկում Կոստանդին Բ կայսրին:

Նամակը 5-րդ դարում թարգմանվում է հայերեն և մինչ օրս Ս. Խաչի երևման տոնին կարդացվում է Հայոց եկեղեցիներում:

ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

24. Վարագա Խաչի տոնը

Ոսկե խաչ՝ մասունքով

Սուրբ մասունքը

Վարագա լեռը գտնվում է Հայաստանի հնագույն մայրաքաղաք Վանի մոտ: Ավանդության համաձայն՝ որոշ ժամանակ այս լեռան վրա են ապաստանել քրիստոնյա կույսեր **Հռիփսիմեն, Գայանեն** և նրանց ընկերուհիները: Հռոմի կայսեր հետապնդումից խուսափելով՝ նրանք հասնում են Հայաստան և ապաստանում Վարագա լեռան վրա:

Հռիփսիմեն իր պարանոցին միշտ կրում էր **Քրիստոսի խաչափայտից մի մասունք**:

Նրանց թաքստոցը շուտով բացահայտվում է: Փախուստի դիմելուց առաջ Հռիփսիմեն մասունքը պահում է լեռան ստորոտում գտնվող քարայրներից մեկում: Սակայն մասունքի տեղը հետագայում մոռացվում է:

Տոնը

Ըստ ավանդության՝ VII դարում Վարագա լեռան քարայրներից մեկում ապրում էին թողիկ ճգնավորն ու նրա աշակերտ Հովելը: Նրանք շարունակ աղոթում էին Աստծուն խնդրելով ցույց տալ Քրիստոսի խաչի մասունքի տեղը: Այդ ժամանակ նրանց **մի տեսիլք է երևում**: Երկնքում հայտնվում է լուսեղեն մի խաչ և նրա շուրջը՝ լույսի 12 սյուներ: Ամբողջ Վարագա լեռը լուսավորվում է: Խաչաձև լույսը մտնում է մոտակա եկեղեցին: Երկու ճգնավորները շտապ հասնում են եկեղեցի և Ս. Սեղանի վրա գտնում կորսված **մասունքը**:

Լուրը հասնում է ժամանակի Հայոց կաթողիկոս **Ներսես Գ Տայեցուն** և Հայոց սպարապետ **Վարդ Ռշտունուն**: Նրանք մեծաթիվ բազմության հետ գալիս են Վարագա լեռը և մեծ տոնախմբություն կազմակերպում: Կաթողիկոսը կարգադրում է Հայոց եկեղեցու տոների մեջ ավելացնել **Վարագա Սուրբ խաչի տոնը** ի հիշատակ **Քրիստոսի խաչափայտի մասունքի հայտնաբերման**: Այն

Ս. Հռիփսիմեն եկեղեցին

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

տեղում, որտեղ երևացել էին լույսի 12 սյուները, կառուցվում է Ս. Նշան եկեղեցին:

Վարագա խաչի տոնը նշվում է սեպտեմբերի 28-ի մերձակա կիրակի օրը:

Հարցեր և առաջադրանքներ

1. Որտե՞ղ է գտնվում Վարագա լեռը:
2. Ովքե՞ր էին Հռիփսիմյան կույսերը: Ինչո՞ւ նրանք եկան Հայաստան:
3. Հռիփսիմեն որտե՞ղ էր թաքցրել սուրբ մասունքը:
4. Ինչպե՞ս գտնվեց սուրբ մասունքը:
5. Ովքե՞ր էին այդ ժամանակ Հայոց կաթողիկոսն ու Հայոց սպարապետը:
6. Հայոց կաթողիկոսն ի՞նչ արեց Քրիստոսի խաչափայտի մասունքի հայտնաբերումից հետո:
7. Ե՞րբ է նշվում Վարագա խաչի տոնը:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Սուրբ մասունք, Վարագա խաչի տոն, շարական:

Խաչքարեր Գեղարդավանքում

ՀԱՅՈՑ ԵՎԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

Ս. ԽԱՋՖԻ ԳՅՈՒՏԸ

Ավանդության համաձայն՝ IV դարում Կոնստանտինոս կայսեր մայրը՝ Յեղիմեն Երուսաղեմ կատարած ուխտագնացության ժամանակ որոշում է փնտրել և գտնել վաղուց կորած համարվող Ս. Խաչափայտը: Յեղիմենին Ս. Խաչի տեղը մատնացույց են անում, բայց մեկի փոխարեն հայտնաբերվում են երեքը: Յիսուսի խաչափայտը դրանցից առանձնանում է կատարված հրաշքի միջոցով, երբ դիպչելով մեռած պատանուն՝ հարություն է տալիս նրան: Այս ժամանակվանից սկսած քրիստոնեական եկեղեցիներում մեծ շուքով նշվում է Գյուտ խաչի տոնը: Յայոց եկեղեցում այն տոնվում է հոկտեմբերի 23-29-ի միջև ընկած կիրակի օրը:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

25. Թարգմանչաց տոնը

Ում է նվիրված տոնը

Յուրաքանչյուր հայ մարդ՝ մեծահասակ թե դպրոցական, գիտի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի և Ս. Սահակ Պարթևի անունները: Հայ Առաքելական Եկեղեցին նրանց դասել է սրբերի շարքը՝ անվանելով սուրբ թարգմանիչ վարդապետներ: Սուրբ թարգմանիչ են անվանվել նաև նրանց աշակերտներ Եղիշեն, Եգնիկ Կողբացին, Մովսես Խորենացին, Կորյունը, Դավիթ Անհաղթը, Ղազար Փարպեցին և ուրիշներ, ինչպես նաև Գրիգոր Նարեկացին ու Ներսես Շնորհալին:

Գրերի գյուտը

Հայաստանը IV դարի վերջին և V դարի սկզբին գտնվում էր դժվարին դրության մեջ: Չկար հայերեն գիր ու գրականություն: Եկեղեցիներում արարողությունները կատարվում էին ժողովրդին անհասկանալի լեզուներով՝ հունարեն կամ ասորերեն: Աստվածաշունչը ևս թարգմանված չէր հայերեն:

Այդ ժամանակ Մեսրոպ Մաշտոց վարդապետը, Հայոց Սահակ Պարթև կաթողիկոսը և Վռամ-չապուի արքան ձեռնարկեցին հայոց գրերի ստեղծման ազգանվեր գործը: 405 թվականին Մեսրոպ Մաշտոցը ստեղծեց հայոց այբուբենը:

Դրանից հետո Սահակ Պարթևն ու Մեսրոպ Մաշտոցը Հայաստանում բացեցին հայալեզու բազմաթիվ դպրոցներ:

Աստվածաշնչի թարգմանությունը

Մաշտոցն ու իր աշակերտները գրերի ստեղծումից անմիջապես հետո կատարեցին հայոց լեզվով առաջին թարգմանությունը: Աստվածաշնչի «Առակներ» գրքից թարգմանված հատվածն սկսվում է «Ճանաչել իմաստությունն ու խրատը,

Հայոց այբուբենին նվիրված հուշարձանը Օշականում

ՀԱՅՈՑ ԵՎ ԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Իմանալ հանճարի խոսքերը» նախադասությամբ:

Ս. Սահակ Պարթևի և Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի բազմաթիվ աշակերտներ հմտացան թարգմանական գործի մեջ: Իրենց ուսուցիչների հետ նրանք ասորերենից և հունարենից թարգմանեցին Աստվածաշունչը: Աստվածաշնչի թարգմանությունն այնքան կատարյալ էր, որ նրա որոշ մասերը համարվում են «**Թարգմանությունների թագուհի**»: Սուրբ թարգմանիչների շնորհիվ Աստվածաշնչի պատվիրաններն ամրագրվեցին Հայոց հողում: Մեր ժողովրդի համար **քրիստոնեությունը դարձավ ազգային նկարագրի անբաժանելի մասը**:

Թարգմանվեցին անտիկ շրջանի և ժամանակի լավագույն հեղինակների ստեղծագործությունները: Սուրբ թարգմանիչներից շատերը ձեզ հայտնի են առաջին հերթին որպես պատմիչներ: Նրանք են Պատմահայր Մովսես Խորենացին, Եղիշեն, Կորյունը, Ղազար Փարպեցին: Կարճ ժամանակում Հայաստանում նշակույթն այնպիսի ծաղկում ապրեց, որ այդ ժամանակաշրջանը ստացավ «**Ոսկեդար**» անվանումը:

Երբ է տոնը նշվում

Հայ Առաքելական Եկեղեցում **Սուրբ թարգմանիչների կամ Թարգմանչաց տոնը սովորաբար նշվում է հոկտեմբեր ամսին**: Տոնելով սուրբ թարգմանիչների հիշատակը՝ մենք ձգտում ենք արժանին մատուցել նրանց կատարած մեծ գործին:

Տոնի օրը հազարավոր մարդիկ են հավաքվում **Օշական գյուղում** և մեծ հանդիսավորությամբ նշում Թարգմանչաց տոնը: Այստեղ է ամփոփված Մեսրոպ Մաշտոցը: Նրա գերեզմանը գտնվում է **Ս. Մեսրոպ Մաշտոց եկեղեցու խորանի տակ**: Այն սրբազան ուխտավայր է բոլոր հայերի համար: Օշականում է գտնվում նաև **հայոց այբուբենին նվիրված հուշարձանը**:

Ս. Ներսես Շնորհալի, Ս. Սահակ Պարթև, Ս. Մեսրոպ Մաշտոց և Ս. Մովսես Խորենացի. փորագրություն

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Հարցեր և առաջադրանքներ

ա) Հիշենք

1. Ուվքե՞ր են Սուրբ թարգմանիչ վարդապետները:
2. Ե՞րբ է ստեղծվել հայոց այբուբենը:
3. Ո՞րն է հայատառ առաջին նախադասությունը:
4. Ինչո՞ւ ենք Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության որոշ հատվածներ անվանում «Թարգմանությունների թագուհի»:
5. Ե՞րբ է նշվում Սուրբ թարգմանիչների տոնը:
6. Որտե՞ղ է գտնվում Մեսրոպ Մաշտոցի գերեզմանը:
7. Ի՞նչ նշանավոր հուշարձան կա Օշականում:

բ) Առաջադրանքներ

Դասարանում քննարկե՛ք և միասին պարզե՛ք.

ա) Ինչո՞ւ էր անհրաժեշտ ստեղծել հայոց այբուբենը և հայերեն թարգմանել Աստվածաշունչը:

բ) Ի՞նչ նշանակություն ունեցան գրերի գյուտը և Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանությունը մեր ժողովրդի համար:

Հարստացնենք մեր բառապաշարը

Գրերի գյուտ, «Թարգմանությունների թագուհի», Սուրբ թարգմանիչների կամ Թարգմանչաց տոն:

Հայոց այբուբենի տառերն ունեն նաև թվային արժեք, ինչպես, օրինակ, Ա=1, Ժ=10, Ծ=100, Ռ=1000 և այլն:

Դրանք միջնադարում կիրառվել են գիտության և մշակույթի բնագավառներում:

ՆԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՏՈՆԵՐԸ

Լրացուցիչ նյութ

ԿՈՐՅՈՒՆԸ ՄԱՇՏՈՑՅԱՆ ԳՐԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Նա իր սուրբ աջով հայրաբար ծնեց նոր և սքանչելի ծնունդներ՝ հայերեն լեզվի նշանագրեր: Եվ այնտեղ [Եղեսիայում] շուտով [դրանք] նշանակեց, անվանեց ու դասավորեց ...

Եվ այնուհետև աստվածային գործի մշակությունն անելով՝ սկսեցին ավետարանական արվեստը՝ թարգմանել, գրել և սովորեցնել:

Եվ իսկապես, եկեղեցու սյուներն (նկատի ունի Ս. Պարթևին և Մ. Մաշտոցին) սկսեցին համարձակ ձեռքով Քրիստոսի ավետարանիչների գործը կատարել, Հայաստան ազգի զանազան կողմերը, գավառներն ու տեղերը խումբ-խումբ ուղարկեցին ճշմարտության աշակերտներին, գիտության մեջ կատարելության հասցվածներին՝ կարող [համարելով] ուրիշներին էլ սովորեցնելու: Նրանց համար կանոն և օրինակ դրեցին իրենց վաստակը և պատվիրեցին նույն կանոնի մեջ մնալ:

Ս. Մեսրոպ Մաշտոց

Բ Ա Ռ Ա Բ Ա Ն

- Ալեխոսով** – ալեկոծված, փոթորկված:
- Անապակ** – մաքուր, անարատ:
- Բաղարջ** – առանց թխմորի պատրաստված հաց:
- Բանված** – ասեղնագործած:
- Բոմբյուն** – թնոյուն, դորոյուն:
- Գործող եկեղեցի** – օծված եկեղեցի, որտեղ հոգևորականների կողմից կատարվում են տարբեր արարողություններ:
- Գոց** – փակ, կողպված:
- Եկեղեցի օծել** – եկեղեցու սյուների, խաչերի, խորանում տեղադրված սեղանի վրա մեռնով հատուկ արարողություն կատարել: Մեր եկեղեցիների օծումը կատարում է կաթողիկոսը կամ եպիսկոպոսը:
- Եկեղեցու վարդապետություն** – Աստվածաշնչի և եկեղեցու ուսմունքի վրա հիմնված եկեղեցական ուսուցման և բացատրության ամբողջություն:
- Ջրահանդերձ** – զրահագգեստ:
- Էջմիածին** – իջավ Միածին Որդին:
- Թեմ** – եկեղեցու տարածքային-վարչական միավոր:
- Ժամերգություն** – եկեղեցում օրվա տարբեր ժամերին կատարվող ամենօրյա աղոթքի արարողություն:
- Խորհրդավոր** – այստեղ՝ անհմանալի, անբացատրելի, խորհուրդ պարունակող:
- Ծես** – եկեղեցում որոշակի կանոնակարգով կատարվող արարողությունների ամբողջությունը:
- Չայել** – նայել, մտածել:
- Չավատացյալ** – քրիստոնեական եկեղեցու հետևորդ:
- Սեռոն (մյուռոն)** – եկեղեցական արարողությունների ժամանակ օգտագործվող անուշաբույր հեղուկ. պատրաստվում է եկեղեցական հատուկ արարողակարգով:
- Նավակատիք** – նորակառույց կամ վերանորոգված եկեղեցին բացելու օծման հանդիսավոր արարողությունը:
- Նարոտ** – կարմիր և սպիտակ թելերի հյուսվածք, որն օգտագործվում է մկրտության արարողության ընթացքում:
- Նշխար** – հաղորդության համար օգտագործվող հաց՝ կլոր, վրան խաչի պատկերով:
- Պատարագ** – եկեղեցական արարողություն, որի ժամանակ կատարվում է հաղորդության խորհուրդը:
- Սկիհ** – պատարագի արարողության ժամանակ օգտագործվող արծաթե կամ ոսկե բաժակ:
- Վանք** – կուսակրոն հոգևորականների, վանականների համար նախատեսված եկեղեցի-բնակավայր, որի մեջ մտնում են նաև կացարաններ, կրթական, տնտեսական և այլ շինություններ:
- Տաղավար** – հին ժամանակներում կարևոր տոները մարդիկ նշում էին բնակավայրերից դուրս՝ հյուղակներում կամ խրճիթներում, որոնց տաղավար էին անվանում. այդտեղից էլ «տաղավար տոներ» արտահայտությունը:
- Փառաբանել** – մեծարել, փառքի արժանացնել:

Բ ո վ ա ն դ ա կ ո թ յ ու ն

Ներածություն	3
--------------------	---

Գլուխ առաջին Քրիստոնեական եկեղեցի

1. Եկեղեցի	5
2. Քրիստոնեական եկեղեցու հիմնական ուղղությունները	9

Գլուխ երկրորդ Հայ Առաքելական Եկեղեցի

3. Հայ Առաքելական Եկեղեցու նվիրապետությունը	14
4. Հայ Առաքելական Եկեղեցու վարչական կառույցը	19
5. Հայկական եկեղեցիների կառուցվածքը	23

Գլուխ երրորդ Հայ Առաքելական Եկեղեցու խորհուրդները

6. Հայոց եկեղեցու խորհուրդները	28
7. Ս. Մկրտություն և Ս. Դրոշմ	30
8. Ապաշխարություն	34
9. Ս. Հաղորդություն	36
10. Պսակ	39

Գլուխ չորրորդ Հայոց եկեղեցու տոները

11. Ընդհանուր ակնարկ եկեղեցական տոների մասին	42
12. Ավետման և Ծննդյան տոները	45
13. Սուրբ Սարգիս	49
14. Սուրբ Վարդանանց տոնը	52
15. Բուն Բարեկենդան և Մեծ պահք	55
16. Տյառնընդառաջ	58
17. Ծաղկազարդ	61
18. Սուրբ Հարություն կամ Չատիկ	63
19. Համբարձման տոնը	65
20. Կաթուղիկե Սուրբ Էջմիածնի տոնը	67
21. Քրիստոսի Պայծառակերպության տոնը: Վարդավառ	70
22. Մարիամ Աստվածածնի վերափոխման տոնը: Խաղողօրհներ	72
23. Խաչվերաց	75
24. Վարագա խաչի տոնը	78
25. Թարգմանչաց տոնը	81
Բառարան	85

ՎԱՐԴԱՆ ԵՊՍ. ՆԱՎԱՍԱՐԴՅԱՆ, ՎԱՐԴԱՆ ՂԱՆԴԻԼՅԱՆ,
ԱՐԱՄ ՆԱԶԱՐՅԱՆ, ԱՌԱՔԵԼ ԳՅՈՒԼԲՈՒԴԱՂՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ճ-ՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

ՎԵՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Պատվավոր հեղինակ՝

Վ. Գ. Դևրիկյան

*բանասիրական գիտությունների
դոկտոր*

Լեզվական խմբագիր՝	Ա. Ոսկանյան
Սրբագրիչ՝	Ա. Պապյան
Տեխնիկական խմբագիր՝	Մ. Պետրոսյան
Համակարգչային շարվածքը՝	Հ. Հովհաննիսյանի
	Ա. Միրզաթունյանի

Պատվեր՝ 1034: Տպաքանակ՝ 38051:
Թուղթը՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 70x100/16: 5.5 տպ. մամուլ:
Տառատեսակը՝ Arial Armenian, ArTarumianMatenagir:

Տպագրված է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչություն ՓԲԸ տպարանում

